

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУХАРЄВА СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.162.1-3.09"16"+821.161.2(=162.1)-3.09"16"

**ПОЛЬСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА ПОЛЬСЬКОМОВНА ПРОЗА XVII СТ.:
РИТОРИКА, ЖАНРИ, ІНТЕРТЕКСТ**

10.01.03 – література слов'янських народів
10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі української літератури Інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
РАДИШЕВСЬКИЙ Ростислав Петрович,
Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри полоністики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЄРШОВ Володимир Олегович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, професор кафедри світової літератури
та методик викладання філологічних дисциплін;

доктор філологічних наук, професор
ПОПЛАВСЬКА Наталія Миколаївна,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри журналістики;

доктор філологічних наук, професор
СОБОЛЬ Валентина Олександрівна,
Варшавський університет,
професор кафедри україністики

Захист відбудеться „07” квітня 2017 р. о 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.39 із захисту здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) філологічних наук при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14).

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий „28” лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Г. Мурашевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Польськомовне прозове письменство XVII ст. – феномен, який не мав відповідників упродовж усієї історії слов'янських літератур з огляду на його субкультурний, наднаціональний характер. Зароджене на літературному ґрунті попередніх поколінь, воно співзвучне з латиною, перекладною літературою, яка побутувала на теренах давньої Речі Посполитої, імітаційними працями епохи Ренесансу, створеними українською та польською мовами, а також поезією і драмою цієї доби. Зважаючи на поліфункціональність та пограничність цього типу прози, потрібно виокремити дві його головні парадигми – польську та українську, які існували паралельно, будучи складовими частинами двох слов'янських літератур.

Дослідження польськомовної прози всього XVII століття як літературної епохи – якщо не «золотої», то принаймі «срібної» – має під собою вагомий підстави, про які писав ще Дмитро Чижевський. «XVII сторіччя – і не лише в історії України – не проста хронологічна рамка для певних повільних процесів розвитку та раптових катастрофічних подій. І ті й ті вирости на певному ґрунті, в межах певного суцільного культурного стилю, і ті і ті овіяні тим самим „духом часу“; окремі події та окремі діячі XVII сторіччя мають між собою більше спільного, аніж події чи представники майже всіх інших часів». Усі вони «забарвлені тими самим кольорами»¹. Подібну позицію щодо вибраного нами для аналізу століття займають польські літературознавці. На цій підставі виникла потреба опрацювання польськомовної прози барокової доби у двох напрямках її розвитку – польського та українського різновидів.

На сучасному етапі розвитку медієвістики спостерігаємо появу наукових праць, присвячених польськомовній прозі українських і польських письменників XVII ст. Серед них потрібно виділити публікації О. Астаф'єва, П. Білоуса, Г. Грабовича, В. Єршова, Ю. Ісіченка, В. Короткого, З. Куньч, М. Кучинської, Т. Левченко, Я. Ліханського, О. Лямпрехт, А. Малінської, О. Матушек, Я. Москалика, В. Павляка, Ю. Пелешенка, Р. Попеля, Н. Поплавської, С. Радоня, Р. Радишевського, І. Саверченка, М. Сквари, В. Соболя та ін. Не менш важливим у вивченні давнього польськомовного письменства залишається доробок українських і зарубіжних теоретиків та істориків літератури попередніх епох. У вітчизняному науковому просторі це праці І. Вагилевича, М. Возняка, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Кояловича, І. Франка, Д. Чижевського, П. Яременка, та ін. У зарубіжному літературознавстві проблемам давньої польськомовної прози присвячено дослідження О. Брюкнера, Т. Грабовського, Є. Зьомека, М. Королька, Ю. Кшижановського, Р. Лужного, Б. Отвіновської, Я. Пельца, Д. Платт, С. Савицького, Я. Страдомського, Д. Фріка та ін.

Попри те, що творчість таких важливих письменників, як Мелетій Смотрицький, Іпатій Потій, Лазар Баранович, Фаб'ян Бірковський, Шимон Старовольський, Петро Скарга, Петро Могила, Ян Хризостом Пасек, Марцін

¹ Чижевський Д. Сімнадцяте сторіччя в духовній історії України / Дмитро Чижевський // Арка / за ред. Ю. Шереха. – Т. 3–4 (9–10). – Мюнхен, 1948. – С. 7–8.

Пашковський та ін., подекуди висвітлена в наукових публікаціях, на маргінесі досліджень залишається не менш цінна польськомовна проза Якуба Ольшевського, Станіслава Конєцпольського, Бонавентури Чарлінського, Войцеха Кіцького, Теофіла Рутки, Миколая Ціховича (Ціховського), Томаша Млодзяновського, Яцека Міяковського, Пахомія Войни-Оранського та ін. Відтак, досі пласт польськомовних прозових творів XVII ст. не розглянутий комплексно, із паралельним врахуванням національних, релігійних і культурних особливостей польської та української літератур.

З іншого боку, необхідність аналізу і систематизації вказаного текстового масиву постає із відносної недослідженості риторичних, жанрових та інтертекстуальних особливостей польськомовної прози XVII ст. Велика кількість давніх трактатів, апологій, епістологій, мемуарів, політичних брошур досі не була класифікована в жанровому чи інтертекстуальному відношенні, не визначено чітких співвідношень між риторичними елементами барокового польськомовного мегадискурсу. Тому певним чином польськомовна проза цілого XVII ст., включно з її добароковим і бароковим етапами розвитку, залишається *terra incognita* для науковців і читацького загалу.

Разом із тим, польськомовний прозовий доробок епохи бароко вимагає переосмислення на тлі літературних явищ і релігійно-культурних процесів XVII ст. в Україні та Польщі.

Тому **актуальність роботи** зумовлена потребами цілісного вивчення польської та української польськомовної прози XVII ст., осмислення її жанрової структури, риторичної та інтертекстуальної наповненості. З огляду на парадигматичність досліджуваного матеріалу, виникає необхідність визначення національних особливостей культурної спадщини українських і польських прозаїків барокової доби.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі української літератури Інституту філології та журналістики (на сьогодні – факультету філології та журналістики) Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки відповідно до науково-дослідницької теми «Українська література: традиції і сучасність» у співпраці з кафедрою полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках комплексного плану «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність» (11 БФ 044-01; 2011–2015), науковий консультант – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор Р. П. Радишевський. Тему дисертації затверджено (протокол № 6 від 24 грудня 2009 р.) і уточнено (протокол № 6 від 25 грудня 2014 р.) на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Праця відповідає напряму наукових досліджень «Київських полоністичних студій», тематично споріднена з діяльністю Інституту літературних досліджень Польської академії наук у Варшаві.

Мета дисертації – провести комплексне дослідження польської та української парадигм польськомовної прози XVII ст., які становлять самобутні літературні блоки ранньобарокової та власне барокової доби.

Досягнення мети передбачає реалізацію **комплексу завдань**:

- обґрунтувати поділ давньої польськомовної прози на українську та польську парадигми;
- схарактеризувати генологію польськомовної прози добарокової і барокової доби із врахуванням її хронологічного та історіографічного аспектів з метою класифікації основних жанрових моделей;
- систематизувати полемічну проблематику польськомовного прозового масиву XVII ст.;
- здійснити аналіз біблійної герменевтики в межах польськомовної прози добарокового та барокового періоду;
- виявити і дослідити ознаки домінантності барокового концептизму в польській та українській польськомовній прозі XVII ст.;
- визначити особливості інтертексту польськомовного прозового мегадискурсу в обсязі польської та української парадигм;
- накреслити перспективи подальших досліджень польськомовної прози XVII ст.

Об'єкт дослідження – текстовий масив польськомовної прозової спадщини польських та українських письменників XVII ст.

Предмет дослідження – риторичні особливості польської та української парадигм польськомовної прози XVII ст. із врахуванням її жанрової специфіки та інтертекстуального виміру.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи наукового дослідження**: загальнонаукові принципи історизму, моделювання, системності, цілісності та об'єктивності, типологічний, порівняльно-історичний, генетичний, біографічний, міфологічний методи дослідження у межах загальної теорії інтерпретації і біблійної герменевтики та екзегетики зокрема, а також метод дослідження історії ідей і метод аналізу дискурсу. Принагідно застосовано рецептивний та соціокультурний аналіз. Окрему увагу звернено на авторську парадигму як тип психологічної інтерпретації. У межах герменевтичного методу дослідження враховано принципи смислової прогресії та вибіркості, методи багатозначності та паралельних місць, принцип повноти значень, єдності Старого і Нового Заповітів, алегоричний, параболічний, контекстуальний, селективний, символічний, христологічний, компаративний, типологічний, моральний, хронометричний, етнічно-культурний, метатекстуальний та інтертекстуальний принципи біблійної інтерпретації.

Теоретико-методологічне підґрунтя наукової розвідки складає доробок українських і зарубіжних мислителів, теоретиків та істориків літератури. У вітчизняному науковому просторі це праці Н. Алексеєнко, С. Бабича, П. Білоуса, К. Борисенко, І. Вагилевича, М. Возняка, Г. Грабовича, М. Грушевського, С. Єфремова, І. Ісіченка, В. Короткого, П. Кралюка, В. Кречотня, М. Кояловича, З. Лановик, О. Лямпрехт, О. Матушек, О. Мишанича, О. Новик, В. Пилипенка, Н. Поплавської, Р. Радишевського, Т. Рязанцевої, В. Соболь, Л. Ушкалова, І. Франка, Д. Чижевського, В. Шевчука, В. Шевченка, П. Яременка та ін. У зарубіжній літературознавчій і теоретико-методологічній царині особливу увагу звернено на дослідження Д. Фріка, Р. Мейнета, П. Борека, О. Брюкнера,

Д. Гостинської, Т. Грабовського, Є. Зьомека, Т. Кемпи, М. Королька, Ю. Кшижановського, Р. Лужного, Б. Отвіновської, В. Павляка, Я. Пельца, Д. Платт, Р. Риби, П. Рікера, І. Саверченка, С. Савицького, М. Сквари, С. Скварчинської, Я. Страдомського, Я. Тазбіра, Н. Фрая, Т. Хинчевської-Хеннель, П. Шидловського, та ін.

Наукова новизна дослідження зумовлена актуальністю, метою й завданнями роботи і полягає в тому, що вперше у вітчизняній полоністиці та україністиці зроблена спроба комплексного опрацювання польськомовної прози XVII ст. з огляду на її риторичний характер, інтертекстуальну комплементарність та жанрову різноманітність. На основі риторичних засад систематизовано біблійну герменею прозових польськомовних творів добарокової та барокової доби, вказано на метафоричні рівні слова та застосування концептичних структур. Розглянуто принцип апологетики у веденні літературних діалогів потрійного характеру: в обсязі антитурецької, контрреформаційної та міжконфесійної поберестьейської проблематики. Біблійну інтерпретацію барокової прози представлено як синтез східної та західної герменевтичних шкіл, із врахуванням засад семітської риторики. До цього синтезу спонукали дисертанта наукові розробки П. Рікера, Р. Мейнета та Н. Фрая, які запропонували первинне осмислення символу як ієрофанії.

Уперше польську та українську польськомовну прозу XVII ст. опрацьовано в апологетичній взаємозалежності, що дає можливість простежити за ланцюговим принципом уживання риторичних засобів біблійної персвазії і надає досліджуваному матеріалові статусу біблійного дискурсу в межах єдиної європейської субкультури.

Практичне значення роботи полягає у використанні літературознавчих спостережень і висновків під час подальшого вивчення цілісного блоку польськомовної літератури на польсько-українському пограниччі. Аналіз біблійної герменевтики прозових польськомовних творів XVII ст. сприятиме застосуванню цього методологічного аспекту під час вивчення впливу Біблії на літературу на всіх етапах її розвитку. Здійснене дослідження слугуватиме основою для оновлення курсу вузівських лекцій з історії української та польської літератур, проведення спецкурсів і спецсемінарів, написання нових підручників і посібників з історії польського та українського письменства.

Пропонована докторська дисертація покликана заповнити значну інформаційну та аналітичну прогалини, які виникли у вітчизняному літературознавстві стосовно польськомовної прози XVII ст. Поєднання різноманітних методів наукового дослідження у межах єдиної біблійної інтерпретації та риторики запропоноване з метою наступного вивчення інтертекстуального рівня літератури різних епох.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною роботою. Усі результати отримані безпосередньо автором, а наукові праці виконано без участі співавторів. Уперше застосовано поєднання теоретичних концепцій герменевтичного аналізу александрійської та антиохійської (у сучасному розрізі – західної та східної) інтерпретаційних шкіл на праксеологічній основі до всього літературного періоду, а не окремих його фрагментів чи авторів. Здійснено паралельний аналіз використання риторичних засад, біблійної герменевтики

та концептичних барокових структур польськими та українськими прозаїками і доведено, що у цій площині поділ польськомовного письменства на польську та українську парадигми має умовний характер.

Кандидатська дисертація на тему «Біблійна герменевтика української польськомовної прози кінця XVI – початку XVII ст.» захищена в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України в 2008 році; її матеріали в тексті докторської дисертації не використовуються.

Апробацію результатів докторської дисертації здійснено в процесі її обговорення на міжкафедральному семінарі (кафедра української літератури, кафедра слов'янської філології, кафедра теорії літератури та зарубіжної літератури) Інституту філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 20 листопада 2015 р.). Основні теоретичні положення і результати дослідження висвітлено у доповідях та виступах на 27 всеукраїнських і міжнародних конференціях і семінарах: V міжнародна науково-практична конференція «Найновите научні постиження – 2009», Софія, 17–25 березня 2009 р.; Міжнародна наукова конференція «Польська література і європейський вимір», Інститут філології Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Луцьк, 15–16 березня 2010 р.; Міжнародна конференція «Literaturoznawstwo, językoznawstwo i kulturoznawstwo jako płaszczyzny przekazu we współczesnej glottodydaktyce», Інститут неофілології кафедри англійської, германської і слов'янської філології Державної вищої професійної школи у Хелмі (РП), Хелм, 24–25 травня 2010 р.; Міжнародна інтердисциплінарна наукова конференція «„Польсько-український бюлетень”: європейська традиція діалогу культур», Київський національний університет імені Лесі Українки, Київ, 28–30 вересня 2010 р.; Міжнародна наукова конференція «Імагологічна проблематика польської, білоруської, російської та української літератур і європейський контекст», Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк, 24–25 березня 2011 р.; Всеукраїнська наукова конференція «Літературний процес: кордони герменевтики, рецептивної поетики, теорії інтерпретації», Гуманітарний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Київ, 8–9 квітня 2011 р.; Міжнародна наукова конференція «Крихти буття: література і практики повсякдення», Інститут філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ, 22–23 вересня 2011 р.; Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців ВНЗ», Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», Луцьк, 26–27 квітня 2012 р.; Міжнародна наукова конференція «Співець волинського краю», присвячена 200-літтю від народження Юзефа Ігнація Крашевського, Люблінський католицький університет ім. Йоана Павла II – Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк–Люблін, 1–3 червня 2012 р.; Міжнародна наукова конференція, присвячена 200-річчю з дня народження Юзефа Ігнація Крашевського (1812–2012) «Універсум Юзефа Ігнація Крашевського», Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир–Київ–Варшава, 12–15 жовтня 2012 р.; Міжнародна наукова конференція «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність», Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, 12–15 жовтня 2012 р.;

Міжвузівська наукова конференція «Функціонування літератури в культурному контексті епохи» (XII Шрейдерівські читання), Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ, 7–8 лютого 2013 р.; Науково-теоретична конференція «Поліфонія української літератури», Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир, 15 лютого 2013 р.; Міжнародна наукова конференція «Польські, білоруські, російські та українські літературні зв'язки», Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк, 25–27 березня 2013 р.; Всеукраїнська наукова конференція «Літературний процес: територія Гутенберга чи віртуальна реальність?», Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 5–6 квітня 2013 р.; Всеукраїнська наукова конференція «Слово в літературі: сакральне і профанне», Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 23 квітня 2013 р.; II Міжнародна наукова конференція «Мова – література – культура в контексті національних взаємозв'язків», Інститут філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ, 23–24 травня 2013 р.; Міжнародна наукова конференція «Скарбниця розуму: інтелектуальний дискурс літератури», Інститут філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ, 26–27 вересня 2013 р.; Міжнародний науково-практичний семінар «Європейська інтеграція: досвід Польщі та України», факультет міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк – Люблін, 5–9 вересня 2013 р.; VIII Міжнародний конгрес українців «Тарас Шевченко і світова україністика: історичні інтерпретації та сучасні рецепції» (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка), Міжнародна асоціація українців, Київ, 21–24 жовтня 2013 р.; Міжнародна наукова конференція «Польська культура в контексті волинського тексту», Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк, 3–4 квітня 2014 р.; Міжнародна наукова конференція «Літературний процес: мова мистецтва і мистецтво мови», Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 4–5 квітня 2014 р.; IV Міжнародний науково-практичний семінар «Мовні універсалії», Луцьк, 28 лютого 2014 р.; V Міжнародний науково-практичний семінар «Мовні універсалії», Луцьк, 20 березня 2015 р.; Міжнародна наукова конференція «Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів», Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 3–4 квітня 2015 р.; Міжнародна інтердисциплінарна наукова конференція «Традиція – сучасність пограниччя: письменство, культура, освіта», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ – Умань, 21–24 вересня 2015 р.; Всеукраїнська науково-практична конференція «Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми», Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, Миколаїв, 16–17 жовтня 2015 р.

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено у монографії, двадцяти трьох статтях українською мовою у вітчизняних фахових виданнях, одинадцяти наукових публікаціях у зарубіжних виданнях та міжнародних наукових збірниках, шістьох тезах доповідей на конференціях і семінарах і десяти додаткових публікаціях.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, чотирьох розділів (кожен містить кілька підрозділів), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 462 сторінки, з них 400 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 596 бібліографічних позицій – літературно-критичних статей і досліджень українською та іноземними мовами, а також польськомовні стародруки XVII ст. та репринти.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **ВСТУПІ** обґрунтовано актуальність обраної теми, названо основні методологічні засади, подано загальну характеристику роботи, встановлено мету та завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, представлено винесені на захист основні наукові положення, вказано на новизну та практичну значущість роботи, умотивовано вибір корпусу текстів і методу їх опрацювання, наведено відомості про апробацію.

У **першому розділі «РИТОРИКА В СТРУКТУРІ ПОЛЬСЬКОМОВНОЇ ПРОЗИ XVII СТ.: МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ»** представлено теоретично-методологічну основу докторського дослідження – у біблійному (герменевтичному), риторичному та бароковому (концептичному) діапазонах із виокремленням ключових понять польської та української парадигм досліджуваного письменства.

У **підрозділі 1.1. «Основні засади творення української та польської парадигм прозового письменства»** здійснено історіографічний аналіз розвитку польськомовної прози XVII ст. у двох її варіантах – польському та українському.

Пласт досліджуваного текстового масиву протягом століть викликав чимало застережень у плані національної приналежності та естетичної цінності. У межах Речі Посполитої різні народи послуговувалися польською мовою для вираження своєї релігійної та культурної ідентифікації, промування сарматських східнослов'янських ідей, поширення антиосманської та контрреформаційної політики тощо. У цьому комплексі українська література, створена польською мовою, у своєму розвитку йшла врівень з іншими літературними парадигмами. Мається на увазі польськомовна проза Мелетія Смотрицького, Іпатія Потія, Йоахима Мороховського, Марціна Броневського, Войцеха Кортиського, Захарії Копистенського, Лева Кревзи-Ревуського, Касіяна Саковича, Петра Могили, Лазаря Барановича, Йоаникія Галятовського, Теофіла Рутки, Пахомія Войни-Оранського та ін.

У тоталітарних умовах розвитку вітчизняного суспільства науковці не мали можливості висловити об'єктивні судження. Із огляду на це, на сучасному етапі переосмислюємо літературну критику П. Яременка, П. Загайка та інших вчених, вимушено спрямовану в русло антирелігійної ідеології. На цьому завуальовано-суперечливому тлі вирізнялися наукові розвідки українських учених в еміграції (М. Соловія, Д. Блажейовського, С. Гаюка, митр. Іларіона, Б. Куриласа, Г. Лужницького, І. Назарка, В. Лаби, В. Мокрого, С. Семчука, А. Стебельської та ін.), які мали можливість видавати ідейно незаангажовані наукові розвідки.

Продовжувачами традицій цих учених стали Г. Грабович, Д. Фрік, В. Шевчук. На вітчизняному ґрунті творцями якісно нової медієвістики є Р. Радишевський, Л. Ушкалов, о. І. Ісіченко, Н. Поплавська, О. Лямпрехт, В. Шевченко, В. Єршов, В. Соболев та ін. Водночас на білоруському літературознавчому поприщі з'явилися непересічні видання на тему спільної для України, Польщі та Білорусі літературної спадщини С. Подокшина, Р. Попеля та І. Саверченка.

На відміну від української, польська парадигма польськомовної прози XVII ст. ніколи не втрачала своєї актуальності у середовищі істориків, літературних критиків, богословів. Опрацьовано твори Петра Скарги, Фабіяна Бірковського, Шимона Старовольського, Марціна Пашковського, Станіслава Конєцпольського, Яна Хризостома Паска та ін. Важливим джерелом інформації для сучасного науковця є роботи таких польських учених: Я. Тазбіра, Р. Лужного, Я. Пельца, Г. Дехцінської, М. Королька, М.-К. Халецького, Ю. Кшижановського, М. Яньон, Е. Котарського та ін. Серед найновіших критичних видань необхідно виділити праці М. Сквари, П. Борека, Р. Риби, В. Павляка, які розвіюють міф про другосортність польськомовної прози XVII ст.

Основні риторичні засоби, які були використані у досліджуваних прозових творах, теоретично обґрунтовані і систематизовані дисертантом у **підрозділі 1.2. «Духовні та інтелектуальні витoki риторичної персвазії»**.

У розвитку риторичної теорії виділяють три основні періоди з огляду на рівень її застосування у літературних творах – класичний, модерністичний та постмодерністичний. Важливою є позиція сучасного польського дослідника М. Русінка, який закликає до здійснення «риторичного перевороту», повернення до первинної суті риторики, яка слугувала розвитку слова загалом, у тому числі його літературної моделі. Мається на меті «воскресіння» риторики та повернення їй визначальної ролі у суспільстві та зокрема в літературі.

Риторичний дискурс польської та української польськомовної прози XVII ст. передусім виявився у застосуванні так званих «мандрівних мотивів», вживаних на рівні із «рідними», запозичених у Європі за посередництвом польської мови. Це був літературний канон, комплекс тематичних і стилістичних стереотипів. Опираючись на стародавню традицію, риторичні фігури польськомовної прози XVII ст. ділилися на так звані звукові фігури, словесні, мисленнєві, граматичні і найбільш вишукані та шляхетні художні персвазійні засоби – тропи. Переносні значення творили метафору, метонімію, літоту, гіперболу, перифразу, синекдоху і позначалися спільним терміном *colores rhetorici*. На основі алегорії літературний фактаж існував у безпосередньому зв'язку з моральним сенсом, світом ідей. Незважаючи на тенденційність риторики, у польськомовній прозі XVII ст. вона мала характер антропологічний.

З огляду на східний контекст української парадигми польськомовного письменства, окремої уваги вимагає риторична наука Феофана Прокоповича, представлена як вчення про три стилі на основі принципу логічної трихотомії. Характеризуючи «високий», «середній» («поміrkований») і «низький» стилі, письменник урахував роль просторіч, ситуативного чинника, ступінь емоційності, вживання різних видів метафор, образної лексики, дотепу тощо. Окрім цього вченого, на східному ґрунті риторичну концепцію розвивали Йоаникій

Галятівський, Антоній Радивилівський, Стефан Яворський, Прокопій Калачинський, Йоаникій Валявський, Йосиф Туробойський, Інокентій Поповський, Йосиф Кононович-Горбацький та ін. Їхні напрацювання припадають на період розвиненого бароко.

Паралельно з розвитком вітчизняного красномовства в XVI–XVIII ст. були видані численні польські підручники з риторики. Найвизначнішими серед них були праці Якуба Гурського, Бенедикта Герберста, Адама Ромера, Станіслава Конарського. Тогочасні ритори найчастіше зверталися до ораторської науки Яна Квятковського («*Phenix rhetorum*»), Якуба Бочиловича, («*Wymowny polityk*»), Яна Стефана Пісарського («*Mówca polski albo wielkich senatorów powagą i ojczystą wymową oratorów sejmowe i pogrzebne mowy*»).

На основі аналізу впливу риторики на польську та українську польськомовну прозу XVII ст. доходимо до висновку, що саме риторичні засади слугували виділенню літератури XVII ст. в окрему, незалежну дисципліну. У риторичному плані розвиток польськомовного прозового письменства протягом досліджуваного століття зазнав стрімкого поступу, перейнявши всі комплементарні аспекти світового літературного бароко.

У підрозділі 1.3. «Концептуалізація барокового мислення» звернено увагу на розвиток барокового концептизму, в якому з видимих протилежностей виникала гармонія, а в гармонійних і цілісних аспектах проглядалася внутрішня протипага й антитечність на різних рівнях – починаючи від фонетики і закінчуючи мегадискурсивним рівнем текстового масиву епохи.

На думку М.-К. Сарбевського, найефективнішими у процесі виникнення концептичних структур є «душа мови» – фігури думки чи, інакше кажучи, мисленні фігури (*figurae sententiarum*). Серед них Сарбевський запропонував виділити подібності (*similitudo*), які в сучасній поезії прирівнюються до порівнянь, семантичні фігури (дефініції, відкинення сформульованого попередньо висловлювання і заміна його на нове, антитеза, оксюморон тощо), діалектичні фігури (використання аргументів супротивника на свою користь, очевидне визнання правоти супротивника, використання його помилок для власних доказів), композиційні фігури, серед яких особлива роль відведена перерахунку. Симбіоз фігур слова і думки слугував розвитку концептичних структур і сприяв їх бурхливому поширенню в епоху бароко. Окрім цього, у гру входили тропи – алегорії, гіперболи, метафори.

Польськомовна проза XVII ст. у її польському та українському різновиді підпорядковувалась загальним принципам концептичного викладу думки. Концепт (концепт) як «згідна незгідність» проявився у прозових польськомовних творах середини XVII ст. на рівні графічного зображення літер та титулів, звукового навантаження слів та словосполучень, морфологічної співзвучності і контрастів, синтаксичної несподіванки, стилістичного і зрештою інтертекстуального поєднання образів, мотивів, інспірацій. Тому можна стверджувати, що польськомовна барокова проза на Україні була важливою складовою барокового мегадискурсу в межах загальноприйнятої риторичної теорії первинного рівня.

У підрозділі 1.4. «У колі біблійної герменевтики» зазначено, що протягом багатьох століть у культурі Заходу та Сходу розвивалися герменевтичні практики, пов'язані з єврейськими та християнськими пошуками зразків відповідного тлумачення Святого Письма. Згідно з вченням Сарбевського, йшлося про імітацію Біблії. З огляду на риторику, біблійна герменевтика становила особливий тип імітації – *imitatio antiquorum*, який виключав принцип *aemulatio*, оскільки священних текстів не можна було перефразувати. Перевагою цього виду писань був риторичний принцип *pietas*, себто побожності, який переважав засаду вишуканості. Засада євангелізації, у понятійному апараті біблійної риторики сформульована як *evangelizare*, реалізовувала універсальні риторичні завдання: *docere, movere, delectare*. Для польськомовної прози XVII ст. це теоретичне підґрунтя мало ключове значення з огляду на значне місце біблійної герменевтики в текстах барокової доби.

Виділено три етапи герменевтичної історії: вплив класичної грецької теорії літератури та філософії; виникнення семітських і християнських теорій біблійної інтерпретації; вплив просвітництва на розширення змісту герменевтичних понять і рівня їх універсальності. Вагомий внесок у вивчення герменевтичних понять зробили такі вчені, як П. Рікер, М. Хайдегер, Ф. Шляєрмахер, К. Барт, Р. Бультман, Г. Гадамер, Ю. Ковалів, З. Лановик та ін. Усі дослідники схильні вважати первинним джерелом герменевтичних пошуків сенсу літературного тексту Святе Письмо зі східним та західним способами його тлумачення.

Виходячи із суті герменевтичних понять у межах біблійної інтерпретації, Р. Мейнет визначив основні пресупозиції (чинники передрозуміння) біблійної герменевтики, завдяки яким аналіз біблізмів у літературних творах набуває зв'язності та логічності. Перший чинник полягає у тому, що тексти Святого Письма були скомпоновані. У біблійному фрагменті з симетрично розміщеними дистихами доповнюючу роль може виконувати завершальний сегмент, який свідчить про існування явища доповнюючого паралелізму. На вищому рівні структури біблійного тексту центральне місце секвенції займає притча. Друга пресупозиція логічно виникає з першої і дозволяє стверджувати, що існує специфічна біблійна риторика. На відміну від грецько-латинської риторики, вона зазвичай має інволюційний, а не лінійний характер. Паратактичний характер біблійної риторики полягає на зіставленні і узгодженні, а не підпорядкуванні. Перша і друга пресупозиції виводять риторичний аналіз Біблії на його сакральнo-дискурсивний рівень. Третьою характерною рисою біблійної риторики є певний спосіб komponування – паралелізмами та концентризми. Центр риторичної біблійної конструкції, як правило, відрізняється від інших частин тексту своєю формою та способом висловлювання. Це може бути запитання чи інша текстова форма, яка створює певні труднощі у тлумаченні змісту. Біблійна герменевтика знайшла свій вияв у численних проповідях, ораціях, богословських трактатах, листах, апологіях та інших жанрах польськомовного прозового письменства, що вимагає окремої уваги дослідників.

У другому розділі «ГЕНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОМОВНОЇ ПРОЗИ XVII СТ.» розглянуто генологічні чинники формування польської та української польськомовної прози XVII ст. У праці представлено такі генологічні пласти прозового польськомовного письменства

XVII ст., як політичні орації, епістолярна спадщина, мемуаристика українсько-польського пограниччя (діаріуші, раптулярії, автобіографії, мемуари), проповідницька польськомовна проза (оказійна гомілетика і політичні проповіді) та полемічна література. У межах полемічної прози ми виділяємо богословські та історичні трактати, документалістику, апології, полемічну кореспонденцію, ораторсько-проповідницькі твори, ламентациї та брошури.

На межі століть та літературних стилів розвивалася документаційна (історично-літописна) проза, яку пізніше було покладено в основу трактатів та апологій. У сфері української польськомовної документалістики яскраво проявився талант Марціна Броневського, який був хронологом берестейських подій з антиунійного боку. Унійні письменники опиралися на полемічні хронології Петра Скарги, Іпатія Потія, Лева-Кревзи Ревуського. Окрім цього виду документальних джерел, своєрідним доповненням до польськомовних оригінальних творів були зразки перекладної літератури, використані в авторському текстовому полі повністю чи фрагментарно. У роботі не враховані окремі документальні праці, позбавлені елементів художньої персвазії, зокрема сеймові виступи, інструкції чи документи юридичної ваги. Матеріали цього типу залишаються прерогативою історичних дисциплін, зокрема документознавства чи історіографії.

Вагомим підґрунтям барокового польськомовного феномену в польській та українській літературах став епістолярій. Детальний його аналіз подано у **підрозділі 2.1. «Особливості епістолярію».**

На українськомовному ґрунті обличчя польськомовної полемічної кореспонденції формували Герасим Смотрицький у «Ключі царства небесного», Христофор Філалет в «Апокрисисі», Іван Вишенський у «Посланні до Василя Острозького», «Посланні до стариці Домникії», «Послання львівському братству» та інших творах. Отож, при розгляді польськомовних епістолярних зразків необхідно пам'ятати про вплив паралельної українськомовної спадщини і про те, що обидві білінгвістичні парадигми нерозривно між собою пов'язані.

У польськомовній кореспонденції, яка передусім репрезентувала полемічну прозу, присвячену Берестейській унії, збереглася риторична схема, почерпнута з другої половини XVI ст., хоч у персвазійному плані вона досягла певного рівня індивідуалізації. Представниками цього жанру польськомовної літератури були Іпатій Потій, який діалогізував із Александрійським патріархом Мелетієм Пігасом, а також Клірик з Острога і принагідно Костянтин Острозький.

Кореспонденційної форми також набували польськомовні щоденники, адресовані конкретним особам чи групам осіб. До цього типу писань зараховуємо військовий щоденник Яна Пйотрковського «*Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków*», адресований коронному маршалку Анджею Опалінському, та інші зразки так званої «димитріади» – «*Początek i progres wojny moskiewskiej*» Станіслава Жулкевського, діаріуш Самуеля Маскевича тощо.

Учасниками епістолярного диспуту були не лише два опоненти, які полемізували поміж собою листовно, але й усі, до кого посередньо спрямовувалися тези і риторичні прийоми. Таким чином, існувало широке риторичне поле

кореспонденційного дискурсу, на якому кожен потенційно ставав учасником перемовин та дискусій. Власне на цій основі і закладені жанрові особливості полемічного епістолярію. Загалом можна вважати, що польськомовний полемічний епістолярій XVII ст був своєрідним явищем із декількох причин:

- з огляду на природу його походження;
- у залежності від вузьких часових рамок його виникнення: у так званий добароковий період;
- унаслідок відкритого характеру полемічних послань, де кількість учасників розширювалась від двох безпосередніх до численних посередніх респондентів;
- через особливості структури полемічних листів, що наближало їх до богословських трактатів і біблійних послань;
- з огляду на можливість довільного представлення проблематики, яка не була затиснена вузькими рамками класичних мікротрактатів.

Кожен із аспектів епістолярної полеміки мав вагомий вплив на формування полемічного дискурсу в цілому, в тому числі і польськомовного.

У підрозділі 2.2. «Проповідництво: традиційність та індивідуалізація» проаналізовано найчисленніший жанровий пласт польськомовної прози XVII ст. – гомілетичний.

Жанрова варіативність у межах польськомовної гомілетики XVII ст. черпала животворні сили з проповідництва попередніх століть і почасти була його продовженням. Варто пригадати, що в XIV–XV ст. домініканська гомілетична школа розвивалася в межах апокаліптичних погроз про кінець світу. Яскравим прикладом цього напрямку слугувала творчість Вінцента Феррерія чи переспіви творів Ієроніма Савонароли, домініканського преора у Флоренції. Наступне століття залишалося вірне цим настроям. Два найбільші чернечі ордени Речі Посполитої – єзуїти та домініканці – творили єдиний тип проповідництва, в основі якого лежали правди віри, які не могли бути піддані «профанації» світського образотворення.

XVII ст. стало продовженням традиції агіографічних писань, які були одним із найдавніших пластів проповідництва. Бачимо це на прикладі твору «Paterikon abo żywoty SS. Ojców Pieczarskich...» Сильвестра Коссова. Маємо справу з агіографіями на новий лад, у відповідності з новими потребами громадськості, проте їхня структура і семантична наповненість залишалися класичними.

Гомілетичні збірники XVII ст. передусім були скеровані до духовних осіб, які черпали з них концептичні зразки, модифікуючи на власний розсуд для публічного вжитку. На цю практику імітації барокових взірців звернув увагу о. Адам Маковський у похоронній проповіді на честь Фабіяна Бірковського.

В епоху бароко змінилася часова протяжність проповідей – вони стали значно коротшими. Новою проповідницькою тенденцією була десакралізація ієрофаній і впровадження в літературу світського стилю мовлення з характерними для нього емблематами та алегоріями. Початки цієї тенденції знайшли своє відображення у гоміліях Мелетія Смотрицького, Фабіяна Бірковського, проте повного розмаху набули пізніше – у часи проповідницької діяльності Яна Стефана Виджги, Яна Хризостома Голембовського та ін. Найвизначнішим проповідником другої

половини XVII ст. вважаємо єзуїта Томаша Млодзяновського, натомість у галузі похоронного проповідництва пальма першості належала кармелітові Анджеєві Кохановському.

Н. Поплавська визначає проповідницьку прозу як один із початкових зразків полемічно-публіцистичної прози, тож її позиція значною мірою конкретизує предмет нашого дослідження, оскільки відомо, що польськомовні похоронні проповіді, які побачили світ у вигляді окремих видань, мали полемічне забарвлення.

Основний текстовий масив польськомовного проповідництва складала літургійні гомілії з поділом на неділі, свята та визначні церковні дати. У них переважала богословська тематика з оказійними історичними та полемічними посланнями.

До панегіричного типу зараховуємо оказійні проповіді для світських – із нагоди культу святинь і чудотворних образів, військових перемог, весіль чи похоронів. При цьому варто відзначити особливу тематику та структуру богородичних проповідей, які були порівняно нечисленими. Марійній емблематиці, зокрема, присвятили свої орації Лазар Баранович, Йоаникій Галятовський, Францішек Рихловський, Шимон Старовольський, Фаб'ян Бірковський та ін. Барокове польськомовне проповідництво відображало всі суспільні процеси, у тому числі ключову проблему сарматизму. Найбільш віддалені від полемічних писань весільні орації. Крім цього, особливим видом польськомовної прози світського характеру стали гумористичні фацеції як зразки *profanum* в бароковій літературі.

Ще одним видом проповідницької діяльності були орації на честь короля – політичного та фунерального характеру. Визначна суспільна роль у розвитку цих творів була відведена Фаб'яну Бірковському, Яцеку Міяковському, Томашу Млодзяновському, Анджею Кохановському, Янові Хризостомові Големб'ювському та ін. У межах українського польськомовного проповідництва вказаний вид проповідей згадуємо лише принагідно.

Під час «ходіння священників з колядою» у різдвяний період поступово сформувався новий вид проповідництва – так звані колядні проповіді. Їх зразком вважалася орація «Kokosz ranom krakowianom w kazaniu za koledę dana» Яцека Міяковського. Зважаючи на традицію різдвяного проповідування, можемо стверджувати, що цей тип творів був розповсюджений і в давній українській літературі.

Не втрачали своєї актуальності постили («postylle»), основані на інтерпретації біблійних фрагментів і вписані в єдине коло річного літургійного календаря. Після Якуба Вуйка зразки цих гомілетичних писань творив Петро Скарга, а продовжувачем його справи в українському польськомовному контексті став Іпатій Потій.

Елементи проповідницького жанру знаходимо у богословських та історичних трактатах, апологіях полемічного характеру, утім необхідно відмітити їх фрагментарний характер та формальність викладу, основу на типологічних зразках.

У підрозділі 2.3. «Богословські трактати й апології» охарактеризовано теологічний трактат як один із найпоширеніших жанрів польськомовної прози

XVII ст. Засновником цього жанру можна вважати Петра Скаргу, однак його праці своєю схематичністю були не в силі подолати порогу XVII ст., для якого характерна поетизація основних правд віри, широта викладу, біблійна інтерпретація цілих текстових фрагментів і контекстуальної атрибутики.

Марцін Броневський зі своїми документаційними мотивами і працями невеликого формату теж не претендував на звання майстра богословських трактатів, оскільки обмежувався апологетичним викладом як вторинним, що прямує за трактатом і логічно його доповнює. Із буквральними формами богословських трактатів маємо справу в творчості Іпатія Потія, Мелетія Смотрицького, Андрія Мужилівського, Захарії Копистенського, Лева Кревзи-Ревуського. Твори Йоахима Мороховського більше схиляються до історичних трактатів та апологій з огляду на обмеженість тематики і екскурси в минуле різних країн.

Жанрові характеристики ламентативної прози неоднозначні. У Мелетія Смотрицького ламентативність входила до складу класичного богословського трактату. Вона – своєрідний вступ до полемізувань, оскільки охоплювала перші два розділи твору. Літературний плач Шимона Старовольського поступово перейшов у політичну орацію з перевагою патріотичних ідеалів. Клірик з Острога використав елементи ламентативності в межах полемічного епістолярію. Ламентативний стиль Петра Скарги логічно вписаний у його апологію проти польськомовного «Треносу» Мелетія Смотрицького, однак розвинений у художньому та структурному плані меншою мірою. У цей період набули значної популярності «Ламент» Львівського братства до короля Зигмунда, «Апокаліпсис» Яна Дмитра Соліковського та «Lech wzbudzony i lament jego żalösny» Яна Юрковського.

Серед богословських трактатів, побудованих за типовою схемою «теза – антитеза» чи індивідуалізованими її модифікаціями, виділялися праці Мелетія Смотрицького антиунійного, а пізніше унійного характеру, твір Петра Скарги «Na Threby i Lament...», полемічний виступ Петра Могилы «Lithos» у відповідь на трактат Касіяна Саковича, «Nowa Miara Starej Wiary...» Лазаря Барановича та ін. Деякі з цих писань варто зарахувати до історичних трактатів (праці Марціна Броневського, частково полеміку Лева Кревзи та Захарії Копистенського) та власне апологій («Antiresis» Іпатія Потія, «Apologia» Мелетія Смотрицького тощо).

Разом із творами проповідницького характеру, епістолярною спадщиною та богословськими трактатами і апологіями у межах XVII-вічної польськомовної прози розвинулися політичні орації, які дозволили письменникам та проповідникам зійти з церковних амвон і започаткувати особливий вид ораторського мистецтва – політичні промови. Цей жанровий різновид розглянуто у **підрозділі 2.4 «Політичні орації та брошури»**. Виступи такого типу ділилися на види залежно від політичної ситуації в країні та адресата мовлення, яким могли бути шляхтянки і шляхтичі, члени королівського двору, воєначальники, магнати локального і загальнодержавного рівня, відомі меценати, політики.

У різноманітній давньої польськомовної прози українсько-польського пограниччя глибиною свої проблематики, численністю видань, багатомірністю художньої персвазії виділяється творчість Шимона Старовольського. Необхідно констатувати той факт, що в середовищі українських медієвістів ця постать залишається поза дослідницькою увагою і вимагає поновного відкриття. Більшість

своїх творів Шимон Старовольський створив латинською мовою, що є предметом окремого медієвістичного дослідження, утім його польськомовні видання не менш цінні у художньому плані.

На перший план Шимон Старовольський виносив проблеми освіти та суспільної рівності. Він неодноразово виступав проти утисків селян, закликав до реформування уряду, сейму, судочинної системи, війська. Письменник тверезо оцінював вплив козаччини на громадський розвиток Речі Посполитої, осуджуючи її негативні риси та возвеличуючи ті якості, якими вона могла прислужитися королівству. Згідно з письменницьким ідеалом, Річ Посполита була тим устроєм, який мав підпорядковуватися безпосередньо Богу, тому в політичну гру входили Божі заповіді, а повчання Старовольського набували моралізаторського тону. Новаторською у літературі стала критика королівського трону, який внаслідок численних елекцій втрачав свій суспільний авторитет.

У праці «Reformacja Obuczaiow Polskich...» один із розділів Шимон Старовольський присвятив проблемі виховання молоді. Наслідуючи Аристотеля, автор прагнув надати цьому питанню правового характеру, виступаючи за офіційне визнання прав дитини. Принагідно Шимон Старовольський висвітлював гострі суспільні проблеми у проповідницькій польськомовній творчості літургійного характеру («Świątница Pańska zamykająca w sobie Kazania na uroczystości świąt całego roku»), у якій проявив не менший художній хист.

На прикладі риторичних засад, які проповідував Шимон Старовольський і в теоретичній формі поширював в академічному середовищі, можемо визначити основні жанрові особливості політичних орацій, створених у XVII ст. польською мовою. Для творів цього типу характерна публіцистична стислість і прив'язаність до нагальних політичних проблем, згідність із королівською риторикою про суспільні стани, обов'язки, привілеї, зовнішні відносини з іншими країнами, типологічний образ суспільного героя-сармата, різкий сатиричний тон у висвітленні моральних недоліків суспільства, мотиви плачу неконфесійного характеру, радикальне зображення прірви, що пролягла між нижчими і вищими суспільними станами тощо.

У період раннього бароко розвинувся особливий вид польськомовного письменства, який в широкому значенні слова окреслюється терміном «мемуаристика». Його появі та стрімкому розвитку сприяли географічні відкриття, які спонукали до переоцінки старого світу, потреби інформації і розвитку національної самосвідомості. Цей вид польськомовної прози XVII ст. представлено у підрозділі 2.5 «Польськомовна мемуаристика».

Подорожні нотатки відображали різницю та подібність між звичаями та культурами. Щоденні записи були покладені в основу діаріюшів, а більш генералізована інформація знаходилась у раптуляріях – родових книгах, що відтворювали сімейні традиції на соціальному тлі. Вільні тематичні композиції інколи обмежувалися до вражень із подорожі – іпінераріюшів чи до нотаток з поля бою або іншої історичної події, яка передбачала поглиблене зближення із соціумом.

Каспер Вільковський у період раннього бароко відкрив напрямок інтимних щоденників з автобіографічними елементами. У творах такого типу чітко проявлялися дві полярні тенденції: з одного боку, пошуки реальної правди про себе і свій час, з іншого – автопортрет, згідний із риторичними вимогами середовища.

Відомо, що в старопольську добу термін «діаріуш» і його численні синоніми функціонували на території тодішньої Речі Посполитої в інтертекстуальному вимірі і вимагають уваги сучасних дослідників з огляду на їх паралітературну характеристику. До жанрової реконструкції польськомовних хронік XVII ст. звернувся П. Борек, вивчаючи образ України в давній польській мемуаристиці. Завдяки його старанням, генологія цього виду письменства стала ближчою не лише історикам, а й літературним критикам.

Ідучи слідом за теоретико-методологічними пошуками жанрових особливостей польськомовних хронік XVII ст., які провів П. Борек, маємо виділити декілька видів хронікарських письмен досліджуваного періоду.

Польськомоний діаріуш був щоденником, безпосереднім звітом автора із місця подій, співвідносний із ним у часовому плані, тематично непередбачуваний і побудований за типовою риторичною схемою. Діаріуші мали документальний характер і нечіткі генологічні рамки, здебільшого розповідали про ключові події, які автор визначав суб'єктивним чином, і зображали позитивні чи негативні риси відомих осіб.

Мемуари як ще один різновид хронікальних письмен характеризувалися хронотопною віддаленістю, оскільки виникали через багато років після зображуваних подій, були більш літературно оздоблені, ретельно продумані в композиційному і стилістичному плані, зберігали дух поглибленої ретроспективи і зосереджувались на авторських поглядах і досягненнях.

Наближеними до діаріушів і мемуарів були нотатки, життєписи і автобіографії. Жанрово вони між собою перегукувалися і були творами «пограничними», що функціонували на помежів'ї літератури та інших дисциплін. Ця генологічна особливість зближує хронікальні праці з епістолярієм і в черговий раз доводить, що лише завдяки інтертекстуальному методу дослідження можна розглядати давню польськомовну прозу як цілісний літературний блок.

Польськомовні діаріуші та мемуари XVII ст. у тематично-стилістичному плані вирізнялися неоднорідним рівнем літературної вправності, незначною кількістю аркадійських картин, мілітарними мотивами, домінацією української тематики, сарматськими настроями порятунку давніх польських земель від загарбників та звільнення їх від внутрішніх негараздів. Значно програвали у плані художньої цінності так звані плоди *minorum gentium* (короткі діаріуші, присвячені певному гетьману, битві, вибраному сейму тощо).

Я. Ритель до критеріїв так званих «граничних жанрів» зараховувала стилістичні засоби, образотворчість наративу та емоційну амбівалентність. Г. Дехцінська, у свою чергу, зауважувала, що літературними елементами мемуаристики є присутність у творі ліричного героя, сюжетні лінії і наявність наратора. Усі ці особливості мемуарного жанру присутні в польськомовному прозовому письменстві добарокової і барокової доби.

У третьому розділі «РИТОРИЧНІ „КАМІННЯ” ТА „МОЛОТИ”: У КОЛІ ПОЛЕМІЧНИХ ПРОБЛЕМ» представлено три напрями літературних полемізувань у польській та українській польськомовній прозі XVII ст., згідно з якими можемо визначити три тематичні блоки досліджуваного виду літератури. Йдеться про антиосманську, поберестейську та реформаційну полеміку.

У підрозділі 3.1. «Польськокомвні прозові «турчики»: сарматський та роксолянський аспекти» охарактеризовано антиосманську польськокомвну прозу польського й українського письменства. Унікальність антитурецької польськокомвної прози XVII ст. полягає в її соціальній універсальності – вона спрямована до всіх суспільних станів і прошарків. Роль шляхти, кресових народів, козацтва чи королівського двору виділена в писаннях цього гатунку лише принагідно, зокрема, в інтенційних цілях.

Проблематикою прозових «турчиків» XVII ст., написаних польською мовою, займалася незначна кількість вітчизняних літературознавців. Ця сфера наукових досліджень в українському середовищі досі залишається прерогативою істориків. У польському науковому середовищі спостерігаємо значно глибше зацікавлення цією цариною медієвістики. Огляд антитурецької польськокомвної прози XVII ст. протягом декількох віків залишався актуальним як у колі польських літературних критиків, так і істориків. Варто пригадати праці Є. Носовського, Р. Риби, П. Борека та інших учених, які розглядали «турчики» у комплексі всієї польської літератури.

У жанровому співвідношенні більшість антитурецької польськокомвної прози XVII ст. була видана у формі політичних брошур, заохочень (побудок), пасквілів, скарг, ламентаций тощо, сповнених риторичної персвазії. Для виокремлення літературного пласту ми свідомо відкидаємо сеймову документацію.

Одним із ключових сарматських питань у XVII ст. було питання посполитого рушення, яке покликана була скласти шляхта Речі Посполитої – типово польська та польсько-роксолянська, покладена в основу вищого суспільного стану Кресів на ряду з духовенством та міщанами. До цивільних станів письменники долучали коронне військо та козацьку потугу, на яку в ті часи поклали значні надії.

Традиційний склад рушення, в якому шляхта становила більшість, на думку багатьох польських публіцистів, себе вичерпав. Шляхетський стан почав занепадати і потребував постійних «побудок», що линули з уст визначних суспільних глашатаїв Речі Посполитої. До таких провісників народного та державного відродження Речі Посполитої зараховуємо Шимона Старовольського, Вавжинця Гембіцького, Миколая Хабельського, Гжегожа Чарадзького, Станіслава Конєцпольського, Войцеха Кіцького, Кшиштофа Пальчовського та ін. Серед низки антитурецьких письменників-прозаїків, з огляду на свої промосковські позиції, особливо виділявся Йоаникій Галятовський, який вбачав непересічну роль Росії у визволенні Європи від турецьких нападів, а Речі Посполитій та Україні в її межах відводив роль незначну і пересічну. Його антитурецькі твори належать радше до полемічного письменства, аніж до політичного ораторства. Ідею поєднання Речі Посполитої з Московією в боротьбі з Османською імперією також сповідував у своїх антитурецьких польськокомвних творах гетьман Станіслав Конєцпольський. На нашу думку, в цій теорії присутня значна доля утопічного мислення.

Сарматський та роксолянський аспекти в польськокомвних прозових «турчиках» відіграли важливу роль як у формуванні художнього рівня слова, так і в міжнародному політичному поступі та пошуках суспільної конфронтації у вимірі внутрідержавному. Праці письменників, які піднімали цю проблему, не були однозначними в її трактуванні, однак творили один дискурсивний блок у межах

польськомовного прозового письменства.

У підрозділі 3.2 «Міжконфесійна полеміка після Берестейської унії» особливу увагу звернено на унійний та антиунійний різновид польськомовної полеміки, яка значною мірою виявилася саме в межах української парадигми.

Зокрема, у пункті 3.2.1 «Передумови виникнення поберестейської полеміки та її зародження» висвітлено головні чинники виникнення поберестейської польськомовної полеміки XVII ст.

Перша з передумов – історичного плану. Флорентійський синод (1439 р.) став ключовим чинником зрушення з місця важкого питання унії. Особливу увагу цій проблемі приділив Петро Скарга. Історичні мотиви Петра Скарги підхопили його наступники у полеміці – Лев Кревза-Ревуський, Іпатій Потій, Йоахим Мороховський, Мелетій Смотрицький у другий період своєї творчості.

Другою важливою передумовою розвитку полеміки в Україні, написаної польською мовою, став богословський чинник, невід’ємно пов’язаний з історичним. У XVII ст. здебільшого він набирала форму полемічного трактату, рідше – апології, листа чи похоронної проповіді. Він зводився до таких основних теологічних проблем: про походження Святого Духа; про форму Причастя; про розуміння неба і пекла та існування/неіснування чистилища; про верховенство Римського єпископа і приналежних йому привілеїв св. Петра. До них долучали похідні питання щодо правильності літургії, одруження/неодруження священиків, їх морального обличчя тощо. Одним із найбільш важливих питань локального характеру була стурбованість з приводу малоосвіченості клеру, яка породжувала низку інших, важливіших релігійних проблем.

Невід’ємною частиною передумов виникнення польськомовної полеміки в Україні став власне літературний чинник. Слово-*sacrum* було свідченням універсальної свідомості суспільства, яка змальовувала комплексну картину, відображала збірний світогляд чи різноплановість світоглядів різних середовищ. У цьому синтезі полемічна незгода відходила на другий план, надаючи літературі особливої функції етичного й естетичного впливу.

Першими польськомовними прозаїками-полемістами на українських і польських землях були домініканці, францисканці та Товариство Ісуса (єзуїти). З іншого боку, потужною полемічною хвилею стала літературно-просвітницька творчість діячів Острозького осередку, які були остоею православ’я у боротьбі проти протестантизму і католицизму. Люблін впродовж багатьох років слугував колискою францисканського проповідництва, яке поступово поширювалося по теренах тодішньої так званої Русі, дійшовши до Луцька, Сокаля і Збаражя. Центром полемізувань впродовж століть залишався Львів, де розквітала домініканська літературна течія, поширюючись із самого серця Речі Посполитої – давнього Кракова. У Вільні діяла відома єзуїтська друкарня, яка видавала твори проунійного характеру. Саме проти цих культурних осередків були спрямовані націоналістичні виступи козаків, які небезпідставно вбачали в них потужних конкурентів у боротьбі за справу віросповідання та обряду.

Поштовхом до першої, вступної хвилі суспільних полемізувань на тему унії стала праця Яна Сакрана з Освенціма «Перелік заблукань рутенського обряду», доповненням до якої в 1507–1508 рр. було «Заблукання найупертіших рутенців». Із безпосередньою полемічною відповіддю на праці Яна Сакрана в 1544 р. виступив Станіслав

Оріховський у трактаті «Хрещення рутенців». Розвиваючи ораторську діяльність на пограниччі двох культур і генетично будучи приналежним до обох народів, Оріховський вивів полеміку на якісно новий літературний та богословський рівень.

У пункті 3.2.2 «„Тренос” Мелетія Смотрицького у колі риторичних дискусій» систематизовано матеріал про перший етап поунійної польськокомовної полеміки, який презентували Іпатій Потій, Йоахим Мороховський, Мелетій Смотрицький, Клірик з Острога, Марцін Броневський та ін.

На першому етапі польськокомовної поберестьейської полеміки непересічна роль була відведена диспуту між Левом Кревзою-Ревуським і Захарією Копистенським. «Obrona jedności cerkiewnej abo dowody, którymi się pokazuje, iż Grecka Cerkiew z Łacińską ma być zjednoczona» Кревзи-Ревуського написана у Вільні, в унійному середовищі Святотроїцького монастиря, де автор був ченцем, а «Palinodia...» Захарії Копистенського створена у православному осередку Києво-Печерської лаври. Логічним доповненням до полемічного писання Лева Кревзи-Ревуського стала ще одна невелика апологія його авторства – «Obrona Synodu Florentskiego...», яка випередила твір «Obrona jedności cerkiewnej...» на два роки. З огляду на ці хронологічні рамки, твір про Флорентійський синод можна вважати прелюдією до його полемічного виступу. Польськокомовна полемічна діяльність Кревзи та Копистенського, як і решта полемічних писань, не була безсторонньою і в змістовому та стилістичному плані залишалася суб'єктивно наслідувальною.

Значне місце серед творів поберестьейської тематики займав блок антиунійної прози. Найвизначнішими її представниками були брати Стефан і Лаврентій Зизаній, Леонтій Карпович, Мелетій Смотрицький (у період приналежності до православного віросповідання), Андрій Мужилівський, Захарія Копистенський та ін. У сучасному літературознавстві більше уваги приділяється вивченню давніх праць унійної спрямованості, таким чином заперечуючи попереднє тенденційне їх сприйняття. Тим не менше, антиунійна проза теж мала високий художній вимір. Їй властиві такі риси ідентифікації:

- сарматський вимір художньої образності;
- багатовекторність біблійної герменевтики;
- системність барокових концептів на всіх рівнях полемічного дискурсу;
- апологетична структура мегадискурсу в межах схеми «теза – антитеза»;
- радикальний підхід до справи унії з Західною Церквою і верховенства Римського єпископа;
- заперечення чистилища, індивідуального суду та індивідуальної нагороди після смерті;
- твердження про природу Пресвятої Трійці, в якій Святий Дух походить від Отця за посередництвом Сина;
- відмінне від католиків представлення форми Євхаристійного таїнства.

До унійної проблематики ми звернулися у пункті 3.2.3 «Ранньобарокові унійні виступи», надавши в ньому прерогативу дослідженню власне унійної польськокомовної прози.

Безпосередній вплив Острозької школи маємо на увазі, розглядаючи важливу роль у полеміці Костянтина Острозького і полемічну кореспонденційну спадщину

Клірика з Острога. Із цим осередком культури також був зв'язаний Марцін Броневський. Важливим фактором розвитку польськомовної полеміки на Волині була динамічна діяльність регіональних друкарень в Острозі (з 1580 р.) і Дермані (1602–1629 рр.), де знаходився відомий на той час монастир. Конфесійний статус Дермані змінив Мелетій Смотрицький, який після переходу на уніатство прославив містечко як відомий громадський центр, де, нарівні з Володимиром-Волинським, велася активна унійна пропаганда. Окремою сторінкою полемічної польськомовної прози необхідно вважати діяльність уніатів у Володимирі-Волинському, яка зосереджувалася довкола двох визначних осіб – Іпатія Потія та його наступника на владичому престолі Йоахима Мороховського.

Іпатій Потій започаткував блок унійних богословських трактатів, виступивши з апологією «Antiresis...» проти праці Христофора Філалета (Марціна Броневського) «Apokrisis...». Потрібно зауважити, що ці полемічні трактати відрізнялися радше формально-стилістичними елементами, аніж тематикою і смисловою наповненістю. Традиційною, почерпнутою з писань Петра Скарги, залишалася схема трактатів, автори яких розглядали такі аспекти: першість апостольської місії св. Петра та його наступника в Римі, форма святого причастя, питання «Filoque» (про походження Святого Духа), існування чистилища, земного та небесного раю, питання celibату католицького духівництва.

Від цієї схематичності не відступав і Йоахим Мороховський. Автор праці «Paregoria albo utulenie uszczypliwego Lamentu mniemanej Cerkwie Świętej Wschodniej zmyślonego Theofila Orthologa» вміло володів художнім стилем, використавши його в словесній боротьбі з відомим полемічним трактатом ортодоксійного звучання «Threnos...» Мелетія Смотрицького (1610 р.).

Після православного «Треносу», який, після епістолярію та богословських праць Іпатія Потія, став другим знаковим періодом розвитку польськомовної полемічної прози, з-під пера Смотрицького вийшли такі відомі унійні твори, як «Apologia peregrinacji do krajów wschodnich przez mie Meletiusza Smotrzyckie[go]... do przezacnego narodu ruskie[go] ... sporządzona» (Дермань, 1628 р.), «Exethesis abo expostulatia to jest rozprawa między apologią i antidotem o ostanek błędów, haerezji i kłamstw zyzaniowych, philaletowych, orthologowych i klerykowych: uczyniona... do obojej strony narodu ruskiego» (Львів, 1629), «Paraenesis abo napomnienie, od... Melecjusza Smotrzyckiego... archiepiskopa połockiego... do... Bractwa Wileńskiego, cerkwie S. Ducha» (Краків, 1629) та ін. Ці писання можна вважати вершиною унійної польськомовної полеміки.

У пункті 3.2.4 «Концептивність польськомовної полеміки середини XVII ст.» зазначено, що завдяки розширенню полемічного простору всередині XVII ст. принцип ланцюгової апологетики трансформувався, уступивши місце складнішим дискурсивним конструкціям, до яких, у першу чергу, потрібно зарахувати трьохвимірний спосіб диспуту «православні – уніати – римо-католики».

Третій етап польськомовної полеміки XVII ст. пов'язаний з іменем Касіяна Саковича. Його супротивниками в дискусії стали такі визначні діячі середини XVII ст., як Петро Могила та представник уніатів Пахомій Война-Оранський.

Хоча «Perspectiva...» Касіяна Саковича й була адресована безпосередньо

уніатам, вона викликала особливо гостру критику православного середовища. У своїй апології Сакович високо оцінив просвітницьку діяльність Петра Могили, звернув увагу на його європейські погляди, наголосив на лідерських здібностях, богословській обізнаності та духовній величі православного очільника. Ця похвальна характеристика не викликала позитивного відгуку з боку самого Могили, який сприйняв твір «*Perspectiva...*» як безпосередній закид у бік православної віри й ревно виступив на її захист.

Автор «*Lithosu*» не вирізнявся ані поблажливістю, ані лагідним стилем. Навпаки, письменник вирішив за допомогою всієї повноти словесних засобів подолати супротивника його власною зброєю. Назва твору сповнена глибокої символічності – це мав бути концептичний камінь, випущений «*z Procy Prawdy*», тобто науки православної Церкви. Низка пізніших метафоричних образів на цьому етапі полеміки мала вторинний характер – молот, що подрібнює каміння (у Касіяна Саковича), камінь проти каменя (у Теофіла Рутки). Стиль Петра Могили свідчив про повний розквіт на українських теренах барокової літератури, яка своїм рівнем не уступала літературі європейській.

Логічним продовженням дискусії довкола твору Касіяна Саковича став полемічний виступ Пахомія Войни-Оранського «*Zwierciadło albo Zasłona od Przewielebnego Pachomiusza Wojny Orańskiego, z łaski Bożej i S. Stolice Apostolskiej Episkopa Pińskiego i Turowskiego. Naprzeciw uszczypliwej Perspektywie przez X. Kasjana Sakowicza złożonego Archimandrytę Dubieńskiego zebranej i napisanej*». Письменник не прагнув дорівнятися до риторики Петра Могили, а мав намір захистити свою конфесію як від закидів католиків західного обряду, так і від православних, довести рівноцінність уніатів з іншими віровизнаннями. Отже, у посередній спосіб Война-Оранський опонував також Петра Могили.

На окрему увагу дослідників у цьому періоді заслуговує діяльність Лазаря Барановича та його послідовників, які створили київсько-чернігівську школу православних апологетів. Твір Лазаря Барановича «*Nowa Miara Starej Wiary*» виник у відповідь на апологію Павла Бойми «*Stara Wiara*», видану у Вільно в 1668 р. Старе рівноцінне застарілому, – стверджував Павло Бойма, – тож його варто прочитати й зрозуміти наново. Цю думку Баранович продовжив у православному руслі. Водночас проти Бойми виступили інші полемісти ортодоксійного спрямування – Інокентій Гізель (українською мовою) та Йоаникій Галятовський. Київсько-чернігівська полемічна школа вирізнялася промосковським радикалізмом і з часом повністю відійшла від загальноєвропейських засад окциденталізації суспільства. Знаковий той факт, що праці Барановського з часом вилучено з московських книгозбірень за проєвропейські ідеї та погляди. Отож у випадку з Лазарем Барановичем маємо справу з двома ідеологічними полярностями, які гармонійно перепліталися з антитетичністю на рівні слова, його фонового й морфемного змісту, стилістичного спрямування тощо.

Чіткої межі поміж третім та четвертим, останнім етапом польськомовної поунійної полеміки немає. Для них обох характерна заглибленість у світ бароко, нищівна сатира, радикалізм, поглиблений схематизм апологетичного викладу, представлений у формі конфесійних трикутників.

У пункті 3.2.5 «Зміна риторичної структури унійних апологій» представлено останній етап поберестейської полеміки, який охоплює кінець XVII ст. і вирізняється зміною риторичної структури апологій, які з мінітрактатів всередині однієї праці перетворилися на окремі тематичні трактати, що в апологетичному плані надало дискусії спонтанної, довільної форми. У них було чимало локальних і політичних мотивів, що відділяло літературу від власне богослов'я. Збереження формальної схематичності апологій кінця XVII ст. не перешкоджало творенню нових художніх форм у всіх жанрових різновидах полемічної прози. На цьому етапі на особливу увагу заслуговують праці Йоаникія Галятовського, Теофіла Рутки, здійснені цим автором переклади творів Миколая Ціховича тощо.

Останній період міжконфесійної дискусії вирізнявся появою мікротрактатів, присвячених одному з вибраних полемічних питань – про походження Святого Духа, першість Папи Римського на апостольському престолі св. Петра, форму причастя, celibat чи подружжя священників тощо. У контексті теологічної конкретизації не виникало абсолютно нових риторичних прийомів чи художніх образів, а зазнавали модифікації старі схеми полемізувань за допомогою індивідуальної авторської інтерпретації. Новаторством відзначалися дискусії з тими опонентами, яких вже не було в живих (Петром Могилою, Миколаєм Ціховичем та ін.). Таким чином несвідомо підносились роль трактатів супротивників, а послідовність апологій набувала штучного характеру. На основі аналізу цих новаторських ідей можемо зробити висновок, що поберестейська полеміка наприкінці XVII ст. себе вичерпала.

Підрозділ 3.3. «Реформаційна та контрреформаційна польськокомовна проза Речі Посполитої XVII ст.» підсумовує результати польськокомовної реформаційної та контрреформаційної полеміки.

Контрреформаційні мотиви займали в українській польськокомовній прозі незначну частку, оскільки саме на східних теренах давньої Речі Посполитої у XVI–XVII ст. реформаторство перебувало у динамічному розвитку, впливаючи на локальну систему освіти, друкарні, літературу, судочинство тощо. Яскравим прикладом цього типу окциденталізації суспільства та релігійного середовища була діяльність аріанської школи на Волині, заснована Юрієм Немиричем. Ще одним приводом для гордощів серед протестантів були здійснені ними численні переклади Святого Письма на національні мови, зокрема польську. Інша ситуація склалася у центральних і західних частинах Речі Посполитої, де велися дискусії не лише між католиками та протестантами, а й між самими реформаційними течіями, які не могли дійти згоди в доктринальних питаннях. У період раннього і зрілого бароко особливий вплив на розвиток цього типу писань мали такі полемісти, як Миколай Ціхович (Ціховський), Бальтазар Майснер, Йонаш Шліхтинг, Даніель Клементінус, Анджей Вішоватий, Станіслав Любенецький, Самуель Пшипковський, Ієронім Москожовський та ін. Реформаційна дискусія висвітлювалася у формі полемічних брошур та памфлетів, полемічних орацій богословського характеру.

Одним із жанрових різновидів реформаційної та контрреформаційної польськокомовної прози були постилли – у початковій версії коментарі до Святого Письма, а згодом проповіді з інтерпретацією біблійних текстів. Негативний вплив на стиль постил у часи бароко мав динамічний розвиток панегірика, який певною

мірою десакралізував тексти. Вартісними в літеральному плані виявилися реформаційні постилли, які максимально прагнули зберегти ієратичний вимір і весь спосіб викладу ґрунтували на Святому Письмі. Попри це, у них відсутня агіографічна тематика, богородичні мотиви, інколи навіть христологічний аспект. Головним літературним жанром контрреформаційного й реформаційного характеру стали апології та трактати.

Чітке розрізнення жанрових особливостей прози наприкінці XVII ст. сприяло «переформатуванню» так званих малих прозових жанрів, серед яких виділялася новелістика. У цьому напрямку розвивали свою письменницьку діяльність Станіслав Гераклій Любомирський, Вацлав Потоцький, Томаш Наргелевич. Поряд із «об'ємними» і «релігійними» жанрами в період пізнього бароко розвивалися побудовані на контрасті такі види давнього письменства, як сатира, політичний памфлет, пасквіль, брошура і політичні коментарі.

У четвертому розділі «**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОМОВНОЇ БАРОКОВОЇ ПРОЗИ: ВІД ДОКУМЕНТАЛІЗМУ ДО ХУДОЖНЬОЇ ПОВНОТИ**» проаналізовано горизонтальні та вертикальні співвідношення персвазійного матеріалу на основі сакральної і профанної лексики, використаної в давніх польськомовних письменнях, первинний рівень метафорики, який впливає з герменевтичних принципів Біблії, та її інтертекстуальний характер.

Інтертекстуальні зв'язки польськомовного прозового дискурсу XVII ст. доведені у **підрозділі 4.1 «Sacrum і profanum в інтертекстуальному просторі бароко»** на прикладі різних жанрів польської та української парадигм досліджуваного літературного матеріалу.

Літеральний сенс різнопланового персвазійного матеріалу, який був використаний під час написання полемічної польськомовної прози наприкінці XVI ст., уповні відображали цитати зі Святого Письма. Важлива роль при цьому відводилась чисельним тогочасним перекладам Біблії з оригінальних джерел національними мовами. У полемічних трактатах поберестейського спрямування найчастіше цитувані фрагменти з Біблії Леополіти і Вуйка – перекладів, які значною мірою накладалися внаслідок їх хронологічної послідовності. Водночас із перекладами Біблії на національні мови далі була поширеною Вульгата – латинськомовний переклад Святого Письма. У полемічних писаннях вона здебільшого цитована ортодоксійними авторами з метою інтенсифікації диспуту, веденого з латинниками.

Нарівні із безпосереднім біблійним матеріалом у польськомовній прозі XVII ст. розвивався патристичний інтертекстуальний контекст. Православні автори вживали його західний різновид для подолання супротивника його ж методами. Зі свого боку, прокатолицькі письменники черпали свої тези з патристичних творів східного спрямування. Завдяки цій риторичній спільності виникала єдина семіосфера, у якій винятком були праці протестантського характеру, оскільки вони ґрунтувалися виключно на Святому Письмі.

Полемічні автори вживали цитати з Біблії передусім з метою представлення їх літерального змісту, втім ті самі фрагменти водночас мали глибоке сакральне

підгрунтя. Їх рівень, згідно з концепцією Григорія Сковороди, охоплював три важливі сфери людського буття – мікросвіт, макросвіт і світ символів.

Логічною перехідною ланкою від біблійних цитат до різнопланового герменевтичного фактажу стала біблійна парафраза. Перевагою цієї ранньої герменей над наступними біблійними пластами в літературі є її глибша наближеність до сакральної суті висловлювань. На основі літеральності формувалися моральний, анагогічний і алегоричний модули як складові частини префігурації.

Етап становлення полемічної польськомовної прози можна визначити як метонімічний, це зазначав Н. Фрай при аналізі міфологічної функції слова. Для нього характерне вживання синекдох, поширених порівнянь і образів зі Святого Письма, часте застосування анафор, алегоричне використання мотивів біблійних притч, персоніфікація з позитивним і негативним чинником відтворення дійсності.

Особливого поширення в польськомовній прозі барокової доби набули біблійні метафори, які, з одного боку, становлять первинну міфотворчу суть слова, з іншого ж – внаслідок символічності вуаюють перед сучасним читачем його ієратичний рівень.

Стилізація Біблії в бароковій прозі була основана на поезиці її старозаповітних і новозаповітних варіацій. Водночас вона тісно пов'язана із феноменом *prosimetrum*, у межах якого поезія і проза формувалися як окремі метажанри. У польськомовній прозі XVII ст. виділяємо такі поетичні елементи, як вступні панегірики, емблемати, авторські епіграми і переклади чи цитування епіграматичних мікрожанрів інших авторів, так звану внутрішню поезію, представлену за допомогою ламентаций і поширених концептичних структур.

Таким чином, окрім тенденції виокремлення літературних жанрів, залишалася актуальною спроба їх поєднання в єдину цілісність. *Sacrum* і *profanum* взаємодоповнювали одне одного. Цей динамічний двосторонній процес на початку і наприкінці XVII ст. виглядав дещо відмінно. Початкова фаза переваги первинних сакралій зрештою уступила місце світським тенденціям, які ввели в літературний світ нові, нечувані досі образи, стилі, жанри і мікрожанри. На цих етапах розвитку бароко безсумнівною домінантою залишався інтертекстуальний вимір польськомовної прози, що спонукає до подальшого заглиблення в біблійну герменевтику.

У підрозділі 4.2 «Біблійна герменевтичність польськомовної прози XVII ст.» стверджено, що у польській та українській польськомовній прозі періоду раннього і зрілого бароко простежуються згідні з семітським типом мислення два напрями інтерпретації біблійної паранетики: від загального до індивідуального та від іманентного до трансцендентного. Третім важливим аспектом залишався філонський поділ сенсу на буквальний і духовний «розуми». Окрім цього, на матеріалі барокової епохи підтверджується думка Н. Фрая про поділ комплексу біблійних образів на «апокаліптичні» (позитивні), «аналогічні» (нейтральні) та «демонічні» (негативної конотації). Примітно те, що всі три різновиди властиві для прози барокової доби. У світлі такого роду досліджень впливу Біблії на літературу безсумнівним є той факт, що *Logos* і *Mithos* не становили взаємовиключної суперечності, а взаємно доповнювалися.

У польськомовному епістолярії XVII ст. біблійна парафраза як явище сакралізації тексту значно переважила систему біблійних цитувань, Конкордаційний тип представлення біблізмів у літературі від буквального смислу перейшов до літерального образотворення. Подібне явище простежуємо в давніх похоронних проповідях, апологіях, трактатах.

Особливе місце серед сакральних елементів польськомовних творів займали метафори. Органічну цілісність з метафоричністю біблійних висловлювань становила антитетичність польськомовних прозових текстів барокової доби. Метод біблійної інтерпретації в полемічних трактатах застосований у формі синкретичній, універсальній. Тотожно до протиставлення спрацьовував прийом іронії. Особливо це виявилось у звертаннях до опонентів, політичних ораціях, прозових «турчиках» тощо.

Із біблійних антитез апокаліптичного та демонічного характеру логічно випливало явище парадоксу: перші будуть останніми, а останні першими; принижених вивищать, а вивищених понизять; людина сильна, коли вона слабка. Особливо несподіваним було почерпнуте з Біблії оспівування антигероя – людини, яка не впевнена в собі, не має відповідних здібностей, якими могла б прославити Бога. Ці парадокси у польськомовній прозі бароко були покликані порушити життєві типові стандарти, повернути мислення в інше русло, тобто завдати нищівного удару по світогляду опонента. Антитетичність стала домінантою концептичних структур.

У XVII ст. типовим способом метафоризації тексту було «опозитивлення» подій, яке відбувалося за рахунок прославлення лицарів і героїв, віддавання шани Богові та Богородиці, визнання св. Петра очільником апостолів, наголошення на профетичній місії біблійних пророків, заохочення читачів до здобування вічної нагороди, прославлення Церкви як Божої Нареченої тощо. Менш численною була група біблійних «аналогічних» образів, почерпнутих з буденного життя. Залежно від контексту, ці образні схеми могли змінювати своє емоційне забарвлення. Найяскравіше змальовував «демонічні» образи Йоаникій Галятовський, підпорядковуючи їм «апокаліптичні» мотиви.

Метром у володінні технікою біблійної герменевтики у вітчизняній літературі ми схильні вважати Лазаря Барановича, який одним із перших виступив у поберестьській полеміці виключно мовою концептів і вказав на її безмежні можливості. На дискурсивному рівні виникла категорія структурального концепту як ланцюга ентимематів, яка складала систему вільних концептів і втілювала ідеї етосу і патосу.

У підрозділі 4.3 «Концептична комплементарність польського й українського польськомовного письменства» доведено, що концептичні структури в бароковому літературному дискурсі, зокрема в польськомовній прозі, відіграли ключову роль і сприяли розвитку художнього рівня слова. Окремі концепти склалися в загальні концептополя, в межах яких риторичні засоби логічно взаємодоповнювалися.

Біблійний світ, у якому духовний вимір існує паралельно з виміром видимим, земним, потребує традиційних засобів зображення трансцендентної сфери. Автори для цього послуговувалися сімома літературними техніками: контрастом; негацією;

афірмацією; символікою; відокремленням надприродної сфери від земного буття; образною системною атрибутикою; опосередкованим чи безпосереднім впливом учасників трансцендентного життя.

Апокаліптичний хронотоп зливає в одне ціле час і простір, підносячи їх до категорії вічності. Цей іманентно-трансцендентний перехід відсутній у художній літературі зосібна, а властивий виключно біблійній герменей. Тому в польськомованій бароковій прозі простежуємо лише апокаліптичні алюзії.

Архетип світла у польськомовній прозі початку XVII ст. був нерозривно пов'язаний з еклезіологічною концепцією спасіння. Пізніше, у власне барокову літературну добу, цей ейдос модифікувався в концепт світла з супровідною багатогранною світловою символікою і бінарною опозицією концепта темряви. Його доповнювали різнопланові образи вогню – вогняна колісниця пророка Іллі, нічні факели, вогнисті слова, вогонь у свічнику, вогняні язички над апостолами під час сходження Святого Духа. Подібною засадою образотворення вирізнялися інші стихії: вітру, води, землі. Апофеозом цих значень барокові прозаїки вважали інобуття, де Господь є «вічним світлом» (Ап. 60, 19-20).

Найбільшого поширення в полемічній дискусії поберестьейського, антитурецького та реформаційного характеру, веденій польською мовою, набула фаза біблійних пророцтв. Нортроп Фрай характеризує це явище як «інтенсифікацію профетичної візії». Пророцтва містять у собі два рівні: рівень конкретного історичного моменту і надрівень трансцендентного звучання, на якому допоміжну функцію виконують метафори «сходження» і «восходження». Повернення до духовного світу символізує воскресіння з мертвих, яке в Євангеліях на неповторному прикладі Христового Воскресіння творить досконалу гармонію фізичного і небесного. До основних євангельських понять зараховуємо метаною – процес внутрішнього преображення людини. В бароко вона ідентифікується з засобом метаморфози. Додатковим риторичним засобом відтворення цієї дійсності стали концептизми, які поєднали поняття життя і смерті.

Таким чином, на основі біблійного матеріалу, стилю, гебрайських синтаксичних конструкцій, дискурсивних фрагментів і блоків сакрального змісту в межах інтертексту формувалася цілісна концептосфера, у якій нерозривно поєднувалися, зіставлялися, взаємно модифікувалися трансцендентний та іманентний елементи. У цій літературній площині, яка розумілася дещо ширше, аніж сучасне письменство, тому що охоплювала хроніки, епістолярій, гомілетіку, частково документалістику тощо, ключовою формою вираження всіх ораторсько-мистецьких задумів були концептичні структури.

У **ВИСНОВКАХ** підсумовано результати всього дослідження відповідно до поставлених завдань.

На початку XVII ст. на зміну дидактично-просвітницькій перекладній літературі та латинськомовним творам прийшло нове письменство, обрамлене художніми рамками національного феномену, на чолі якого стояли видання Святого Письма, здійснені багатьма мовами. На землях тодішньої Речі Посполитої цей феномен виявився у формуванні загальнодержавного пласту польськомовної літератури, яка в межах польського та українського народів і їхньої літературної

спадщини зберігала свій лексично-стилістичний колорит, тематично-проблематичні особливості, специфічну систему образотворення. Водночас цей тип літератури підводився під спільний знаменник суспільно-риторичного дискурсу в умовах єдиного соціуму. Таким чином, ми стверджуємо, що існували два окремі мистецькі явища, тісно між собою переплетені в інтертекстуальному, риторичному та жанрово-тематичному плані – українська та польська парадигми польськомовного письменства XVII ст. Із проведеного нами дослідження випливає, що сучасне літературознавство повинно відійти від традиційної ідентифікації українських письменників, які творили польською мовою, із польськомовним великодержавним загалом.

Досліджувана літературна епоха вирізнялася жанровою різноманітністю. Основні генологічні пласти вивченого нами письменства – це політичні орації, епістолярна спадщина, мемуаристика (діарії, раптулярії, автобіографії, мемуари), проповідницька польськомовна проза (оказійна гомілетика й літургійні проповіді), політична ораційна проза та полемічна література, зокрема богословські та історичні трактати, документалістика, апології, полемічна кореспонденція, ораторсько-проповідницькі твори і брошури.

На межі століть та літературних стилів розвивалася документаційна (історично-літописна) проза. Своєрідним доповненням до польськомовних оригінальних творів були зразки перекладної літератури, повністю чи фрагментарно використані в авторському текстовому полі як один із засобів риторичного відтворення дійсності. Ще одним вагомим підґрунтям барокового феномену в польській та українській літературах став епістолярій. Додатково кореспонденційної форми набували польськомовні щоденники. На прикладі мемуарних листів і документалістики можемо стверджувати, що для польськомовної прози початку XVII ст. характерне перехрещення жанрів, накладання одного жанру на інший, а також явище жанру в жанрі. Це простежуємо у різних гатунках проповідей, богословських та історичних трактатах, апологіях тощо.

Мемуаристика охоплювала кілька інтердисциплінарних сфер, тож однаковою мірою стосувалася географії, історії, літератури й культури в цілому. У цьому загалі ми виокремили літературний топонім «креси» з його географічним і культурологічним вимірами. Найпоширенішою формою мемуарної польськомовної прози були діарії. Менш розвинені в художньому плані раптулярії з вузьким обсягом проблематики. У спогадах Яна Хризостома Паска, які вважаємо зразком мемуаристики зрілого бароко, виділено кілька видів біографічної прози: військовий діарій і типовий раптулярій, у якому бракує реалістичності авторського образу внаслідок застосування ідеалістичної концепції представлення продовжувача роду. Поєднання в одному творі декількох жанрових різновидів в епоху бароко було виключно новаторським. Загалом ми вважаємо, що художній рівень мемуаристики залежав від індивідуальної авторської стилістики, у загальному контексті мав паралітературний характер і слугував ще однією передумовою виникнення потужної барокової прози.

Серед богословських трактатів, побудованих за типовою схемою «теза – антитеза» чи її модифікаціями, ми виділили праці Мелетія Смотрицького, Петра Скарги, Петра Могили, Касіяна Саковича, Лазаря Барановича та ін. Деякі з творів

належать до історичних трактатів (праці Марціна Броневського, полеміка Лева Кревзи й Захарії Копистенського) та власне апологій («Antiresis» Іпатія Потія, «Arologia» Мелетія Смотрицького тощо). У риторичному плані всі ці види писань відтворювали загальну схему попередньої літературної епохи. У трактатах виявлено елементи проповідницького жанру, однак потрібно відзначити їх другорядний характер і формальність викладу, оснований на типологічних узірцях.

Найчисленніший пласт проповідницького текстового масиву складали okazійні проповіді, які ділилися на похоронні енкомії, весільні промови, літургійні гомілії, полемічні виступи, політичні орації тощо. Емоційний чинник часів бароко поляризував обсяг відчуттів і вражень, завдяки різним типам проповідей, серед яких фунеральному ораторству протиставлялися концептично наповнені фацеції, виділені як окрема жанрова форма або мікрожанр. Гомілетична література виходила поза вузькі теологічні межі та була спрямована до світських осіб у формі учительних Євангелій, okazійних літургійних повчань, полемічних проповідей, здебільшого фунерального змісту. Найчастіше побутували такі види проповідництва, як орація, проповідь, політичний виступ, політична брошура тощо. На загальному проповідницькому тлі вирізняється гомілетична творчість Яцека Міяковського, який створював памфлетичні проповіді під час ходіння священника на коляду. Найширший okazійний матеріал представлений у гомілетичних збірниках Фабіяна Бірковського, Петра Скарги, Іпатія Потія, Лазаря Барановича, Якуба Ольшанського, Шимона Старовольського, натомість проповіді багатьох інших письменників дійшли до наших часів як несистематизовані проповідницькі явища. Звідси очевидна потреба їх майбутнього зібрання, класифікації й повного видання.

Особливий вид прозової літератури, яка в персвазійному плані конкурувала з бароковою поезією, утілюючи в прозі засаду *prosimetrum*, складали ламентациї, основані на народних та біблійних плачах. Узірцями цього виду прози були твори Мелетія Смотрицького, Петра Скарги, Шимона Старовольського, Клірика з Острога. Ламентаційні мотиви будували внутрішню апологетичну структуру інтертекстуального плану, у якій кожен із літературних плачів був невід'ємно пов'язаний з іншими та з біблійним Першоджерелом. З огляду на значну індивідуалізацію та фрагментарну структуру цей вид прозових письмен не виокремлено в самостійний жанровий різновид.

Проблематика досліджуваного полемічного матеріалу охоплювала три основні напрями: антитурецьку, поберестейську та реформаційну (контрреформаційну) прозу.

Антитурецька література гармонійно вписується в польську та українську парадигми на основі питомо польського, сарматського чинника та його роксолянського різновиду. У цей літературний період у Польщі й Україні розвивався особливий тип польськомовних прозових «турчиків» полемічного та памфлетного характеру. У них концептично обіграно ідеї посполитого рушення, християнського передмур'я, мілітарного союзу та Божої кари за моральні й суспільні провини. У виключно полемічному стилі написані лише вибрані прозові «турчики». Політичні мотиви стосуються промосковської й антимосковської (пропольської, проперської) позицій. За жанровими характеристиками ці твори відносимо до політичних орацій і брошур, проповідей та полемічних апологій.

Значно споріднена з антитурецьким полемічним дискурсом проза, присвячена унійній проблематиці. Цей різножанровий тематичний блок охоплює більшість українських польськокомовних творів раннього, зрілого й пізнього бароко, тому його вивченню та систематизації відведена значна частина дослідження.

Перший етап розвитку полемічної польськокомовної прози розпочався в останні роки XVI ст. У колі риторичної традиції Петра Скарги зросли нові літературні генії, такі як Іпатій Потій, Мелетій Смотрицький, Марцін Броневський, Клірик з Острога та ін. Його прикінцеву граничну дату визначаємо більш конкретно, оскільки нею вважаємо переломний виступ Мелетія Смотрицького на захист католицизму (1624 р.). Можемо відзначити авторську анонімність цього етапу полеміки, його риторичну спадкоємність, почерпнуту з літератури попередніх етапів, позначену умовами мовної амбівалентії, значний ступінь інтертекстуальності й прив'язаність до історичних джерел і документалістики. На цьому етапі апологетика поступово втратила фрагментарний характер і перейшла в новий, послідовний вимір, набувши ланцюгової форми мегадискурсу.

Для другого етапу розвитку полемічної польськокомовної прози характерний неповторний симбіоз богословської тематики й зародженого барокового концептизму, який дав змогу слову зайняти чільну позицію, надавши переваги словесній грі, орнаментативності, літературному вимислу, упровадженню до літератури елементів так званого низького стилю з національними особливостями. У цей час літературна польська мова уступає місце свідомо застосованій сарматії та рутенізмам, інтенсивній міфологізації текстів. Роком завершення другого етапу поунійної полеміки можна вважати 1634. Символом цього перехідного моменту стали дві грамоти (православна й папська булли), затиснені в долонях покійного Смотрицького згідно з його заповітом, що мало означати значний внесок у примирення Східної та Західної християнських Церков.

Апологетичний аспект дискусії не лише не втратив ланцюгової реакції, а й значно розширився в кількісному плані. Третій етап унійної полеміки XVII ст. пов'язаний з іменем Касіяна Саковича, який з уніатської Церкви перейшов у римокатолицьку. Його опонентами в дискусії стали Петро Могила та Пахомій Война-Оранський. Окремою сторінкою розвитку полеміки вважаємо діяльність Лазаря Барановича і його послідовників – представників київсько-чернігівської школи. Усередині і в другій половині досліджуваного століття простежується глибока зануреність у світ бароко, нищівна сатира, радикалізм, поглиблений схематизм апологетичного викладу, представлений у формі конфесійних рівнобічних трикутників «католики західного обряду – православні – католики східного обряду».

Останній етап полеміки, охоплював кінець XVII ст. і почасти вирізнявся зміною риторичної структури апологій, які з мінітрактатів усередині однієї праці перетворилися на окремі тематичні трактати, що в апологетичному плані надало дискусії спонтанної, довільної форми. Збереження формальної схематичності апологій кінця XVII ст. не перешкоджало творенню нових художніх форм у всіх жанрових різновидах польськокомовної прози. На цьому етапі на особливу увагу заслуговують праці Йоаникія Галятовського, Теофіла Рутки та ін.

Реформаційні й контрреформаційні мотиви займали в українській польськокомовній прозі незначну частку, оскільки саме на східних теренах давньої

Речі Посполитої реформаторство зазнало значного розквіту, впливаючи на локальну систему освіти, друкарні, літературу, судочинство тощо. Інша ситуація склалася в центральних і західних частинах Речі Посполитої, де відбулися дискусії не лише між католиками та протестантами, а й між самими реформаційними течіями. У період раннього й зрілого бароко особливий вплив на розвиток цього типу писань мали такі полемісти, як Миколай Ціхович (Ціховський), Бальтазар Майснер, Йонаш Шліхтинг, Даніель Клементінус, Анджей Вішоватий, Станіслав Любенецький, Самуель Пшипковський, Ієронім Москожовський та ін. Реформаційна дискусія набула форм полемічних брошур і памфлетів, богословсько-полемічних орацій.

Поряд з «об'ємними» й «релігійними» жанрами в період пізнього бароко розвивалися побудовані на контрасті такі види давнього письменства, як сатира, політичний памфлет, пасквіль, брошура та політичні коментарі. Своєю проблематикою й типом висловлювань ця проза значно відрізнялася від попередньої, уводячи читачів у так зване «драматичне двадцятиліття» світського характеру, коли першорядною проблемою літератури стало вболівання над занепадом Речі Посполитої.

На прикладах польськомовних прозових текстів ми дослідили, що основним джерелом натхнення для барокових авторів була Біблія у її нових національних перекладах, полемічних інтерпретаціях, стародавніх тлумаченнях Отцями Церкви, літургічному обрамленні тощо. Особливістю біблійної герменевтики доби бароко було представлення цілісних конкордаційних рядів образності Святого Письма із виділенням первинного значення ієрофаній і поширених на їх основі міфологем. Біблійна інтерпретація досліджуваних творів протягом XVII ст. розвивалася нерівномірно – від цитувань латинською й польською мовами, проміжних парафраз та алюзій до широко розбудованих явищ контрасту й парадоксу з антитетичним характером висловлювань.

Поряд із вагомим внеском біблійної герменевтики в прозу барокової доби важливим був розвиток концептизму, у якому з видимих протилежностей виникала гармонія, а в гармонійних і цілісних аспектах проглядалася внутрішня противага й антитетичність на різних рівнях – починаючи від фонему та закінчуючи мегадискурсивним рівнем текстового масиву епохи. Концептична наповненість літератури була взаємозалежною з метафоричними конструкціями, на базі яких створювалися концепт-слово, концепт-вислів, концепт-текст і, зрештою, концепт-метатекст. У межах загального концептополя барокової доби виділяємо концепти вогню і пов'язаного з ним світла, неба, народження, подорожі, пекла, суду, війни, сарматської ідилії, моря, бурі, наставництва, батьківства та материнства, королівської влади, пророцтва, дзеркала тощо. Античний тип концептів у барокові часи набув меншого поширення, що пояснювалося горішньою спрямованістю тогочасного мислення, однак переважив в емблематичних вступях і панегіричних посвятах на честь меценатів, можновладців та королівських спадкоємців.

Інтертекстуальний вимір польськомовної прози XVII ст. в Україні та Польщі був зумовлений історично. У ній виділяємо добароковий етап, на якому інтертекст об'єднував в єдине ціле історію, богослов'я, політику та літературу. У першій половині і всередині століття інтертекстуальний рівень польськомовної прози виявився у ланцюговому викладі апологій, антитетичній структурі численних

трактатів історичного та богословського змісту, значному впливі Біблії на побудову художньої концептосфери. У період розвиненого бароко інтертекстуальні паралелі конкретизувалися в політичні орації, сатиру, апології та трактати, присвячені виключно одній богословській проблемі. Таким чином, інтертекстуальні межі впродовж XVII ст. не були однорідними.

На основі проаналізованих польської та української парадигм польськомовного письменства нами виділено такі основні тенденції інтертекстуальних співвідношень у межах дослідженого текстового масиву:

- динамічний розвиток ієрофаній як пресупозиції літературних писань і складових елементів концептичних структур;
- поширення міфологем і свідомо сарматизація стилю прозових писань;
- антитетичність міжтекстових конструкцій;
- розвиток авторського *profanum*, ґрунтованого на потребі вираження національної самобутності та соціальних мотивів;
- уведення в прозові тексти численних елементів *prosimetrum* і емблематичного способу відображення світу ідей;
- продовження риторичної традиції *imitatio* в єдності з перекладними, латинськомовними та давніми українськомовними видами писань;
- поява на вітчизняному та польському літературному ґрунті нових жанрів і мікрожанрів барокового характеру (колядних проповідей, фацецій, анаграм, пасквілів, політичних брошур, мемуарної кореспонденції тощо), трансформація класичних жанрових форм;
- виникнення і поширення цілісної концептосистеми в інтертекстуальному полі польської та української літератур.

Ці особливості інтертексту польськомовної прози XVII ст. конкретизуються в творчості кожного з давніх авторів, у визначних літературних зразках барокової доби.

Отже, перспективним у майбутньому є паралельне вивчення двох парадигм польськомовного письменства – польської та української, – виокремлених у національному та релігійному планах, з урахуванням їхньої спільної концептосфери. Оскільки, як ми довели, ці літературні явища насправді мали цілісний характер в проблемному і жанровому контекстах, така ситуація спонукає до наступного активного видання давніх писань, адаптації текстів до сучасної мови, зіставлення окремих тематичних прозових блоків із метою виявлення спільних і відмінних рис жанрової ідентифікації на прикладі польськомовної творчості окремих письменників. Синтез художнього масиву різних генологічних джерел повинен стати визначальним чинником у подальшому розвитку медієвістичних розвідок у запропонованому напрямі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні публікації:

Монографія

Сухарева С. Риторичний простір польськомовної прози XVII ст. : [монографія] / Світлана Сухарева. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 370 с. (24,64 ум. др. арк.).

Рецензії:

1. Корпанюк М. П. *Нове слово про давню польськомовну прозу у світлі інтерпретації бароко* [Рец. на кн.: Сухарева С. В. *Риторичний простір польськомовної прози XVII ст. : [монографія]* / Світлана Сухарева. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 370 с.] / Микола Корпанюк // *Волинь філологічна: текст і контекст.* – 2015. – № 4. – С. 157–159.
2. Сухомлинов О. М. *Про літературну польськомовну сарматію XVII ст. : рец. на моногр. Сухаревої С. В. «Риторичний простір польськомовної прози XVII ст.»* (Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 370 с.) / Олексій Сухомлинов // *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2015. – Вип. VIII. – 372 с. – С. 369–371.*

Статті у наукових фахових виданнях

1. Сухарева С. Сакральний світ польськомовної прози Лазаря Барановича: «Nowa miara starey wiary» / Світлана Сухарева // *Київські полоністичні студії.* Т. XV. – К. , 2009. – 500 с. – С. 80–86 (0,5 др. арк.).
2. Сухарева С. Європейсько-сарматський вимір польськомовної прози Касіяна Саковича / Світлана Сухарева // *Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки.* – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – № 11. – С. 240–244 (0,5 др. арк.).
3. Сухарева С. Авторська ідентифікація у польськомовній прозі Касіяна Саковича» / Світлана Сухарева // *Київські полоністичні студії.* Т. XVI. – К. , 2010. – 654 с. – С. 31–38 (0,5 др. арк.).
4. Сухарева С. Полемічна проза Петра Скарги на захист Берестейської унії / Світлана Сухарева // *Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки.* – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – № 21. – С. 34–36 (0,3 др. арк.).
5. Сухарева С. Літературно-релігійна полеміка Мелетія Смотрицького та Петра Скарги / Світлана Сухарева // *Київські полоністичні студії.* Т. XVIII. – К. , 2011. – С. 121–125 (0,5 др. арк.).
6. Сухарева С. Жанрова специфіка поберестейського польськомовного епістолярію в Україні / Світлана Сухарева // *Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки.* – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – № 13. – С. 105–110 (0,4 др. арк.).
7. Сухарева С. Біблійна дискурсивність української польськомовної прози XVII століття / Світлана Сухарева // *Літературний процес: методологія, імена. тенденції: зб. наук. праць (філолог. науки): № 4 / редкол.: Бондарева О. Є., Борисенко К. Г., Буніятова І. Р. [та ін.] . – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 180 с. – (Укр. та рос. мовами) . – С. 153–156 (0,3 др. арк.).*
8. Сухарева С. Жанрова своєрідність польськомовних похоронних проповідей XVII століття в Україні / Світлана Сухарева // *Актуальні проблеми слов'янської філології.* – № 26. – Частина 1. – Бердянськ, 2012. – С. 88–95 (0,4 др. арк.).

9. Сухарева С. Польськомовний виступ Андрія Мужилівського на захист православ'я / Світлана Сухарева // Київські полоністичні студії. Т. XIX. – К., 2012. – С. 145–149 (0,4 др. арк.).
10. Сухарева С. Художньо-естетичний рівень польськомовної парадигми полемічного дискурсу XVII ст. / Світлана Сухарева // Наук. вісн. ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – № 12. – С. 142–146 (0,4 др. арк.).
11. Сухарева С. Феномен польськомовної літератури в давньому українському письменстві / Світлана Сухарева // Київські полоністичні студії. Т. XXII. – К.: Кафедра, 2013. – 496 с. – С. 335–337 (0,3 др. арк.).
12. Сухарева С. Про риторику польськомовних епиконімій у межах полемічного дискурсу XVII століття / Світлана Сухарева // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Т. 217. Вип. 205. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 108 с. – С. 84–87 (0,5 др. арк.).
13. Сухарева С. Фабіян Бірковський і розвиток польськомовної похоронної проповіді в епоху бароко / Світлана Сухарева // Наук. вісн. СНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – № 3 (252). – С. 131–135 (0,4 др. арк.).
14. Сухарева С. Унійна польськомовна проза волинських культурних осередків XVII ст. / Світлана Сухарева // Наук. вісн. СНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 9 (286). – С. 137–141 (0,4 др. арк.).
15. Сухарева С. Українська полемічна проза середини XVII ст.: риторичний дискурс / Світлана Сухарева // Київські полоністичні студії. Т. XXIV. – Київ : Університет «Україна», 2014. – 656 с. – С. 577–581 (0,3 др. арк.).
16. Сухарева С. Польськомовне проповідництво на Україні в XVII ст.: традиція та індивідуальність / Світлана Сухарева // Літературний процес: методологія, імена. тенденції: зб. наук. праць (філолог. науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : О. Є. Бондарева, О. В. Єременко, І. Р. Буніятова та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – № 3. – 128 с. – С. 117–119 (0,3 др. арк.).
17. Сухарева С. «Камінь проти каменя...»: польськомовна апологетика Теофіла Рутки / Світлана Сухарева // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Суходолінського : збірн. наук. праць / гол. ред. сер. О. С. Філатова. – Випуск 4.14 (111). – (Серія «Філологічні науки (літературознавство)»). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Суходолінського, 2014. – 250 с. – С. 169–172 (0, 3 др. арк.).
18. Сухарева С. Сарматські сюжети та мотиви польськомовних «турчиків» XVII ст. / Світлана Сухарева // Київські полоністичні студії. Т. XXVI. – Київ : Університет «Україна», 2015. – 528 с. – С. 455–460 (0,3 др. арк.).
19. Сухарева С. Польськомовна полеміка Йоанікія Галітовського: між політикою та богослов'ям / Світлана Сухарева // Літературний процес: методологія, імена. тенденції: зб. наук. праць (філолог. науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : О. Є. Бондарева, О. В. Єременко, І. Р. Буніятова

- та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – № 5. – 192 с. – С. 41–43 (0,3 др. арк.).
20. Сухарева С. Польськомовна проповідницька проза в українському письменстві XVII століття: до проблеми жанру / Світлана Сухарева // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2015. – Вип. VII. – 412 с. – С. 165–173 (0,5 др. арк.).
 21. Сухарева С. «Lament» Шимона Старовольського: до проблеми формування громадської думки у XVII ст. / Світлана Сухарева // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського : збірн. наук. праць / гол. ред. сер. О. С. Філатова. – Випуск 2 (16). – (Серія «Філологічні науки (літературознавство)»). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. – 355 с. – С. 271–274 (0, 3 др. арк.).
 22. Сухарева С. Епістолярний диспут Іпатія Потія та патріарха Мелетія Александрійського / Світлана Сухарева // Наук. вісн. СХУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – № 10 (287). – С. 138–142 (0,4 др. арк.).
 23. Сухарева С. «Antidotum» Андрія Мужилівського: до проблеми антиунійної польськомовної полеміки XVII століття / Світлана Сухарева // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. – Бердянськ : ФО–П Ткачук О. В., 2015. – Вип. VIII. – 372 с. – С. 228–235 (0,5 др. арк.).

Статті у зарубіжних виданнях та міжнародних наукових збірниках

1. Suchariewa S. Inspiracje biblijne w polskojęzycznej korespondencji polemicznej na Ukrainie po Unii Brzeskiej / Swietłana Suchariewa // ZN KUL. – 2008. – Nr 3 (203). – Zeszyt 51. – S. 43–55 (0,6 др. арк.).
2. Suchariewa S. Nowatorstwo i przedbarokowe tradycje retoryczne w polemicznym traktacie Łazarza Baranowicza «Nowa miara starey wiary» / Swietłana Suchariewa // Literaturoznawstwo, językoznawstwo i kulturoznawstwo jako płaszczyzny przekazu we współczesnej glottodydaktyce. – Lublin : Wydawnictwo «Werset», 2010. – 518 s. – S. 292–297 (0,5 др. арк.).
3. Suchariewa S. Prosimetrum w polskojęzycznej polemice na Ukrainie po Unii Brzeskiej / Swietłana Suchariewa // Religious and Sacred Poetry. Religion, Culture and Education. The International Scientific Periodica an International Scholarly Journal. – Kraków : Fundacja Katolicka «Eschaton», 2013. – S. 91–104 (0,6 др. арк.).
4. Suchariewa S. Oratorska twórczość Wojciecha Kortyskiego na pograniczu kultur / Swietłana Suchariewa // Fenomen pogranicz kulturowych: współczesne tendencje / pod red. L. A. Suchomłynowa. – Tom VI. – Piła: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Staszica w Pile, 2014. – 245 s. – S. 9–16 (0,4 др. арк.).
5. Suchariewa S. Trójkąt polemiczny – Kasjan Sakowiz – Piotr Mohyla – Pachomiusz Wojna Orański / Swietłana Suchariewa // Bibliotekarz Podlaski : Ogólnopolskie

- Naukowe Pismo Bibliotekoznawcze i Bibliologiczne. – R. XV. – nr 2(XXIX). – Białystok, 2014. – S. 91–105 (0,6 др. арк.).
6. Сухарева С. Польскоязычная эпистолография в украинской полемике XVII века / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 1. – Москва, 2013. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,3 др. арк.).
 7. Сухарева С. Образ Яна Кароля Ходкевича в похоронной проповеди Бонавентуры Чарлинского / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 3. – Москва, 2013. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,4 др. арк.).
 8. Сухарева С. Ипатий Потей – литературный деятель двух эпох и культур / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 1–2. – Москва, 2014. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,4 др. арк.).
 9. Сухарева С. Литературный мир Теофила Рутки / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 3. – Москва, 2014. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,4 др. арк.).
 10. Сухарева С. Антитурецкая польскоязычная проза Иоанникия Галятовского / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 4. – Москва, 2014. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,3 др. арк.).
 11. Сухарева С. Политическое измерение творчества Шимона Старовольского: в кругу идеалов и идей / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): международный электронный научный журнал. – Вып. 4. – Москва, 2015. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,3 др. арк.).

Тези доповідей на конференціях і семінарах

1. Сухарева С. Національні особливості давньої польськомовної літератури в Україні: тези конференції / Світлана Сухарева // Матеріали за V міжнародна научна практична конференція «Найновітє научни постижения – 2009», 17–25 март 2009. – Том 16. – Филологічні науки. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009. – 96 с. – С. 86–88 (0,2 др. арк.).
2. Сухарева С. Зародження барокового стилю у «Треносі» Мелетія Смотрицького: тези семінару / Світлана Сухарева // Матеріали I Науково практичного семінару «Мовні універсалії у міжкультурній комунікації», 19 листопада 2010. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – С. 150–154 (0,2 др. арк.).
3. Сухарева С. Вплив Петра Скарги на розвиток польськомовної літературної полеміки в Україні у першій половині XVII століття: тези семінару / Світлана Сухарева // Матеріали II Науково-практичного семінару «Мовні універсалії

- у міжкультурній комунікації», 26 лютого 2012. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – С. 112–115 (0,12 др. арк.).
4. Сухарева С. Лазар Баранович та його участь у польськомовній поберестьській полеміці: тези семінару / Світлана Сухарева // Матеріали III Науково-практичного семінару «Мовні універсалії у міжкультурній комунікації», 1 березня 2013. – Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2013. – С. 90–92 (0,12 др. арк.).
 5. Сухарева С. Проблема гендеру в польськомовній творчості Станіслава Оріховського / Світлана Сухарева // Мовні універсалії у міжкультурній комунікації: матеріали IV Міжнародного науково-практичного семінару / СНУ ім. Лесі Українки, 28 лютого. – Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2014. – 204 с. – С. 98–101 (0,16 др. арк.).
 6. Сухарева С. Пізньобарокова польськомовна проза в Україні (на прикладі творчості Теофіла Рутки) / Світлана Сухарева // Мовні універсалії у міжкультурній комунікації: матеріали V Міжнародного науково-практичного семінару / СНУ ім. Лесі Українки, Луцьк, 20 березня 2015 р. – Луцьк, 2015. – 300 с. – С. 93–97 (0,16 др. арк.).

Додаткові публікації:

1. Сухарева С. Особливості польськомовного дискурсу в українській літературі киево-могилянської доби / Світлана Сухарева // Імагологічні виміри національної літератури: зб. наук. праць. – Випуск 12. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 257 с. – С. 219–226 (0,4 др. арк.).
2. Сухарева С. Сарматські мотиви „Треносу” Мелетія Смотрицького: своєрідність мови та стилю твору / Світлана Сухарева // Сучасні педагогічні технології: збірн. наук. праць. Випуск 1. – Луцьк: Твердиня, 2012. – С. 150–155 (0,3 др. арк.).
3. Сухарева С. Українська та польська парадигми поберестьської прози: умовність поділу / Світлана Сухарева // Україна та Польща: минуле, сьогодні, перспективи. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Том 1. – 120 с. – С. 33–36 (0,3 др. арк.).
4. Сухарева С. Ідеологізація світу русинів у творах Ю.-І. Крашевського / Світлана Сухарева // Літературознавчі студії: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Вип. 37(2). – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 351–355 (0,2 др. арк.).
5. Сухарева С. Літературна діяльність Йоахима Мороховського на українсько-польському пограниччі / Світлана Сухарева // Житомирські літературознавчі студії. Випуск 7. Матеріали конф. «Поліфонія української літератури» з нагоди ювілею В. Т. Чайковської / за ред. П. Білоуса. – Житомир: ЖДУ, 2013. – 316 с. – С. 295–301 (0,5 др. арк.).
6. Сухарева С. Основні засади творення української та польської парадигм полемічного поунійного дискурсу / Світлана Сухарева // Літературний процес: територія Гутенберга чи віртуальна реальність? : матер. Всеукр. наукової конф., 5–6 квіт. 2013 р., м. Київ / МОН України, Київ ун-т ім. Б. Грінченка;

- за заг. ред. О. Є. Бондаревої. – К. : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 276 с. – С. 235–240 (0,3 др. арк.).
7. Сухарева С. Польськомовний епістолярій XVII ст. на пограниччі культур / Світлана Сухарева // Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. моногр. / за заг. ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 700 с. – С. 672–679 (0,5 др. арк.).
 8. Сухарева С. Літературні передумови виникнення польськомовної полемічної прози після Берестейської унії / Світлана Сухарева // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Том 2. – 120 с. – С. 17–20 (0,3 др. арк.).
 9. Сухарева С. Гендерная інтерпретація Священного Писання в произведениях Станислава Ореховского-Русина / Светлана Сухарева // *Studia Humanitatis* (Гуманитарные дисциплины): электронный научно-образовательный журнал. – Вып. № 2. – Москва, 2013. – Режим доступа: www.st-hum.ru (0,3 др. арк.).
 10. Сухарева С. Проповідницька творчість Бонавентури Чарлінського на межі культур / Світлана Сухарева // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. – Том 3. – Луцьк : Вид. Дім «Твердиня», 2014. – 130 с. – С. 39–41 (0,4 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Сухарева С. В. Польська та українська польськомовна проза XVII ст.: риторика, жанри, інтертекст. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.03 – література слов'янських народів і 10.01.01 – українська література. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2016.

Дисертація є першим літературознавчим комплексним дослідженням польськомовної прози XVII ст. України та Польщі у межах єдиної субкультури давньої Речі Посполитої. На основі принципів біблійної герменевтики західного і східного спрямувань представлено макротекст прозової літератури раннього та зрілого бароко, створеної польською мовою. Проблематика роботи зосереджена на представленні жанрової своєрідності вибраного для аналізу прозового текстового масиву, його тематичної інтерференції та полемічної варіативності, а також художньої амбівалентності, вираженої за посередництвом концептичних структур та інших риторичних засобів.

У праці вдалося встановити закономірності, генезис і специфіку розвитку польськомовної літератури XVII ст. у межах української та польської парадигм, класифікувати основні жанрові моделі польськомовних прозових стародруків і репринтів, представити розвиток біблійної риторики у літературних текстах досліджуваного періоду, виявити домінантність барокового концептизму, механізми метафоризації лексики, прояви творчої активності польських і українських

середньовічних авторів. Проаналізовано концептичну структуру польськомовної прози барокового періоду на фонетичному, морфологічному, семантичному, текстовому, дискурсивному рівнях, визначено її первинний метафоричний характер. Доведено умовність поділу польської та української парадигм польськомовної прози у загальному риторичному просторі давньої літератури.

Ключові слова: бароко, концепт, сарматські мотиви, біблійна герменевтика, епістолярій, апологія, проповідь, політична орація, богословський трактат, мемуаристика, польськомовні прозові «турчики».

АННОТАЦІЯ

Сухарева С. В. Польская и польскоязычная проза XVII в.: риторика, жанры, интертекст. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 10.01.03 – литература славянских народов и 10.01.01 – украинская литература. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка МОН Украины. – Киев, 2016.

Диссертация является первым литературоведческим комплексным исследованием польскоязычной прозы XVII в. Украины и Польши в рамках единой субкультуры древней Речи Посполитой. На основе принципов библейской герменевтики западного и восточного направлений представлено макротекст прозаической литературы раннего и зрелого барокко, созданной на польском языке. Проблематика работы сосредоточена на представлении жанрового своеобразия выбранного для анализа прозаического текстового массива, его тематической интерференции и полемической вариативности, а также художественной амбивалентности, выраженной посредством концептических структур и других риторических средств.

В работе удалось установить закономерности, генезис и специфику развития польскоязычной литературы XVII в. в пределах украинской и польской парадигм, классифицировать основные жанровые модели польскоязычных прозаических старопечатных произведений и репринтов, представить развитие библейской риторики в литературных текстах исследуемого периода, выявить доминантность барочного концептизма, механизмы метафоризации лексики, проявления творческой активности польских и украинских средневековых авторов. Проанализирована концептическая структура польскоязычной прозы барочного периода на фонетическом, морфологическом, семантическом, текстовом, дискурсивном уровнях, определен ее первичный метафорический характер. Доказана условность разделения польской и украинской парадигм польскоязычной прозы в общем риторическом пространстве древней литературы.

Ключевые слова: барокко, концепт, сарматские мотивы, библейская герменевтика, эпистолярій, апологія, проповідь, політична орація, богословський трактат, мемуаристика, польскоязычные прозаические «турчики».

SUMMARY

Sukhareva S. V. Polish and Ukrainian Polish prose of XVII centuries: rhetoric, genres, intertext. – Manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor in Philology on specialties 10.01.03 – Literature of Slavic peoples and 10.01.01 – Ukrainian literature. – Kyiv T. Shevchenko National University. – Kyiv, 2016.

The dissertation has become the first comprehensive study of Ukrainian Polish literary prose of XVII century in Ukraine and Poland as a symbiosis of both national cultures within a single subculture both of the former Polish-Lithuanian Commonwealth and independent literary periods of the Baroque birth and its development on Slavic basis.

The issue has been focused on the representation of genre originality of the analyzed prose texts, their thematic interference and the polemical variability as well as artistic ambivalence expressed through conceptual structures and other rhetorical tools.

The paper has managed to establish regularities, genesis and specificity of Polish literature development in XVII century within Ukrainian and Polish paradigms, to classify the main genre models of Polish prose old printed and reprinted books, to show the development of biblical rhetoric in literary texts of the studied period, to identify the dominance of the Baroque concepts, the mechanisms vocabulary metaphorization, the manifestation of creative activity of Polish and Ukrainian ancient authors.

Based on the principles of biblical hermeneutics of western and eastern directions a macrotext of early and mature Baroque prose literature created in Polish has been presented. The apologetic parallels between the works of one or more literary periods aimed at identifying of intertextual links and impacts on intertextual and metadiscourse levels have been revealed. The classical rhetorical schemes of Polish prose in XVII century and in their Baroque transformations within the sphere of each literary genre have been highlighted. Attention has been paid to paraliterary features and characteristics of ancient historiographical works of art. The main models of author imitation and originality have been found to show the transition from the Renaissance period to the Baroque speech style expressed in antonymy, satire and panegyric content of texts.

The conceptual structure of the Baroque period Polish prose has been analyzed on phonetic, morphological, semantic, textual and discourse levels and its primary metaphorical character has been defined. In terms of biblical interpretation a key attention has been drawn to the literary elements of Semitic and Greek hermeneutics gleaned from Holy Writing.

Within the anti-Turkish, uniate (anti-uniate) and reformation (counter reformation) Polish prose the Polish (Sarmatian) and Ukrainian (Ruthenian) motives have been presented as well as the regularity of their mutual influences and relationships that gained most expressive intertextual sound in thematic terms has been defined. Special attention is paid to the phenomenon of prosimetrum – the poetry elements in prose works. A special kind of poeticized prose based on biblical and folk lamentations – the laments – have been investigated.

The main role has been given to the works of Petro Skarha, Fabiyan Birkovsky, Marcin Pashkovsky, Shymon Starowolsky, Ipatii Potii, Mikolai Tsihovych, Teofil Rutka,

Jan Hryzostom Easter, Meletii Smotrytsky, Joachym Morohovsky, Petro Mogyla, Yoanykii Halyatovsky, Jacek Miyakovsky, Lazarus Baranovych, Pahomii Voina-Oransky, Stanislav Zhulkovsky and others. The common and distinctive features of both writers author's style have been defined. Additional attention has been paid to the less popular in today's research environment author's literary works such as Andrii Muzhylovsky, Samuil Maskevych, Maciej Ryvotsky, Stanislav Reshky, Bonaventura Charlinsky and others. Thus the entire complex of the early and advanced Baroque style in Polish prose has been covered taking into account its specific genre and intertextual and rhetorical interpretations.

The main prerequisites for the appearance of novelistics as well as other flash fiction genres at the end of XVII century on the basis of Polish Baroque prose have been determined. The conclusion about the relative division of Polish and Ukrainian paradigms of Polish prose in the general rhetorical environment of ancient literature has been drawn.

Keywords: Baroque, concept, Sarmatian motives, biblical hermeneutics, apistolary, apology, sermon, political orations, theological treatise, memoristics, Polish prose «Turchyks».